

KNJIŽEVNI ŽIVOT BJELOVARA U PEDESETIM GODINAMA 20. STOLJEĆA /1945. – 1960./

Sažetak

Cjelokupnost kulturnih nastojanja (likovnih, glazbenih, scenskih) kao matrica na kojoj se odvijao književni život Bjelovara i okolice, tzv. bjelovarskog književnog kruga, u vremenu od svršetka II. svjetskog rata do početka šezdesetih godina prikazuje se uvodnim tekstom, a zatim se mnoštvo djela – što razasutih po časopisima, što ukoričenih – raščlanjuje i kritički vrednuje neposrednim uvidom u stvaralaštvo svakog od autora.

Po svršetku II. svjetskog rata, u socijalizmu, od 1950. samoupravnom, mnogi pisci afirmirani između dva svjetska rata i za vrijeme rata nastavili su se baviti književnim radom i u novim okolnostima, uglavnom prozom socijalne i ratne tematike (M. Kudumija, S. Kolar, I. Dončević, Z. Jušić-Seunik). Njima se pridružuje i K. Špoljar. Slično je i s piscima za najmlađe (M. Lovrak, S. Kolar, Z. Perlić, Z. Jušić-Seunik, E. i B. Špoljar). U drugoj polovici pedesetih na scenu Narodnog kazališta E. Špoljar uz djela domaćih autora sve češće postavlja i dramske tekstove svjetskih, posebice američkih i engleskih, pisaca. Istodobno se pojavljuju i dramska ostvarenja S. Kolara, K. Špoljara te E. i B. Špoljara. Prvim svojim stihobirkama u književni život stupaju K. Špoljar, V. Bažant, J. Biškup i M. Taritaš. Zvuci *jazza* polako su dopirali i do Bjelovara zahvaljujući interpretacijama B. Petrovića, a apstraktno slikarstvo (E. Murtić, I. Friščić), odnosno kiparstvo (V. Bakić, J. Zeman) osvajalo je mnoge galerije, pa i galeriju Gradskog muzeja. Početkom šezdesetih izrasta novi (razlogovski) naraštaj književnika koji će punu afirmaciju doživjeti tijekom šezdesetih uz bučne taktove *rock and rolla*, odnosno suvremenih kompozicija na matricama klasike (J. Magdić). Riječ je o pjesnicima apsurdna i opreka svijeta (Ž. Sabol), strahova, izgubljenog zavičaja (M. Taritaš, V. Bažant), ironijskog odmaka (J. Biškup, V. Šiljak), ali i prozaistima socijalne (M. Sabolović), kontemplativne (gradske) tematike (K. Špoljar). Spomenuti pisci ostat će glavnim nositeljima književnog života sve do devedesetih. Njima će se tijekom sedamdesetih i osamdesetih pridružiti i drugi: G. Tribuson, J. Pavičić, M. Selaković, B. Zeljković...

Ključne riječi: bjelovarski književni krug; ratna tematika i socijalni motivi; kriminalistički roman; ironijski odmak od svijeta; dramski i slični tekstovi; motivi izgubljenog zavičaja, straha i apsurdna; književno stvaralaštvo za djecu.

O. Uvod

Vrijeme nakon II. svjetskog rata nimalo nije bilo naklonjeno kulturnom životu. Mnoge udruge koje su djelovale između dvaju ratova prestale su s radom. Na sreću, HORKUD *Golub*, najstarije i najuspješnije bjelovarsko društvo, nastavio je svoj životni put. Hrvatska čitaonica 1946. je prerasla u ustanovu pod novim imenom – Kotarska narodna knjižnica – kasnije Gradska knjižnica. Glazbena škola, izrasla iz Glazbenog zavoda, također je postala ustanovom. Bjelovar 1945. osniva i Bjelovarsko narodno kazalište u kojem će u sljedećih petnaestak godina biti uprizoreno mnoštvo dramskih tekstova. U gradu su i dva kina u kojima se prikazuju uglavnom ruski filmovi. Na kulturnoj panorami grada 1949. pojavljuju se još dvije važne institucije: Gradski muzej i Bjelovarski list. Na radiovalovima uz koračnice ranih pedesetih sve češće odjekuju i zvuci *jazza* unatoč političkoj napetosti i strahu zbog sukoba Jugoslavije s Informbiroom i Staljinom, moćnim SSSR-om.

U atmosferi stalnih radnih akcija, udarničkih podviga, sveopće obnove, uvođenja samoupravljanja, u sivilu svakovrsnih neimaština, književnost nije mogla doći do izražaja ako nije bila tendenciozna i ako nije slavila i uljepšavala novu stvarnost. Bjelovar nije bio izuzetak. Kao nekadašnje sjedište Bjelovarsko-križevačke županije, a sada kotara i šire, cijele Bilogorsko-podravske regije, kao grad bogate prosvjetne tradicije, razvijenog kulturnog života, čvorište i raskrsnica putova..., bio je u prednosti pred mnogim drugim mjestima. Književna i kulturna previranja u Zagrebu ostavljala su vidna traga i u tom gradu. U literaturi postupno slabe naboji angažiranosti nakon izlaska *Krugova* 1952. i Krležina govora u Ljubljani. Cenzura popušta, angažiranost uzmiče, pisci se oslobađaju stega, blaži je represivni nadzor, ali svejedno je i dalje ostala iluzija utopije socijalizma kao prostora jednakosti i sloboda i ta uljepšana slika ostat će prisutnom, uz veće ili manje odmake, sve do njegova sloma krajem osamdesetih. Oko *Krugova* okupio se naraštaj vrsnih književnika: S. Novak, S. Mihalić, A. Šoljan, I. Slamnig, N. Milićević, K. Špoljar, V. Pavletić... Spomenuti pjesnici i prozaisti bit će trajno nadahnuće i Bažantu i M. Taritašu i J. Biškupu... I u Bjelovaru se javlja potreba za vlastitim časopisom, što će se 1955. i ostvariti, ali *Nemiri*, preimenovani u *Kulturnu panoramu*, te *Spektar mladosti* i *Bjelovarska pozornica* nisu bili duga vijeka¹. Spomenute 1955. grad je imao 14.000 stanovnika.

¹ Josip Biškup. Treba li Bjelovaru časopis?, *Bjelovarski list*, 1. 2. 1955., str. 5. Nadalje, zbog preglednosti, *Bjelovarski list* navodimo kao BL. *Nemiri* su izišli u dva broja, 1955. i 1956.,

Slika 1: *Nemiri*, godište I., broj 1, Bjelovar, 1955.

Krugovi i pisci oko časopisa bili su samo jedan, istina značajan, obećavajući pokret u bogatom spektru hrvatske književnosti pedesetih godina. Dovoljno je prisjetiti se samo pisaca prozaista (M. Krleža, V. Kaleb, R. Marinković, V. Desnica, M. Božić, N. Simić, I. Raos, J. Barković...) i pjesnika (T. Ujević, J. Kaštelan, G. Krklec, V. Nikolić, V. Parun, D. Cesarić, D. Tadijanović, R. Kupareo, D. Ivanišević, N. Šop, V. Vida, M. Slaviček, V. Gotovac, V. Krmpotić, A. Bonifačić, V. Koroman, J. Franičević Pločar, G. Vitez, J. Pupačić, Z. Balog...).

glavni urednik bio je J. Biškup. U prvom broju susrećemo već nam poznate autore iz bjelovarskog kulturnog kruga: J. Biškupa, M. Taritaša, V. Bažanta, E. Špoljara, P. Konjevića, L. Štekovića, M. Nefa, V. Milaka, a u drugom broju objavljeni su i prilozi gostiju časopisa: S. Mihalića, K. Špoljara, Z. Majdaka, Z. Bartolića. *Nemiri* su uskoro preimenovani u *Kulturnu panoramu* koja je izišla u jednom broju 1958., a uredili su je J. Biškup, Đ. Đurić, M. Taritaš i S. Velagić. *Spektar mladosti* časopis u izdanju Gimnazije Bjelovar, pojavio se 1959. Uredio ga je Vojislav Šiljak, koji je i autor triju priloga, kao i Ž. Sabol. O *Nemirima* više u: *Planovi i realizacije*. BL, 29. 11. 1955., str. 4. *Bjelovarsku pozornicu* (1953.-1956.) uređivao je Edo Špoljar, a časopis je pratio rad Narodnog kazališta i uopće kazališni život u gradu. O časopisu više u: Mladen Medar. *Edurad Špoljar – književnik i kazališni redatelj*. Rusan, 1(1991), str. 62. Vidjeti i: J. Biškup. O časopisu „*Nemiri*“. *Rusan*, 1-2(2006.), str. 119-122.

Pedesete godine u Bjelovaru i bjelovarskom kraju uglavnom su obilježene proznim radovima (pripovijestima i romanima) ratne i socijalne tematike kako za odrasle (M. Kudumija, S. Kolar, K. Špoljar, I. Dončević, Z. Jušić-Seunik), tako i za djecu (M. Lovrak, Z. Perlić, Z. Jušić-Seunik, B. i E. Špoljar). Dramska ostvarenja S. Kolara, K. Špoljara i E. i B. Špoljara te dio repertoara Narodnog kazališta, višemanje u suglasju su s dominacijom angažiranog i socijalnog nad artifičijalnim. Redateljskom erudicijom E. Špoljara socijalna tematika postupno će uzmicati i na pozornici pred drugim izazovnijim temama. Lirika četvorice dominantnih pjesnika druge polovice pedesetih V. Bažanta, K. Špoljara, J. Biškupa i M. Taritaša znatan je odmak od društveno nametnutog i proklamiranog socijalnog uzusa.² Početkom šezdesetih na književnu scenu stupa nov naraštaj pjesnika i prozaista (Ž. Sabol, M. Sabolović uz već spomenute: V. Bažanta, J. Biškupa, K. Špoljara, M. Taritaša...) koji će na ponuđenu matricu unositi mnoštvo novina, posebice na planu izraza. Književnost je bila na dobrom putu da se oslobodi nametnutih uloga, osim jedne i jedine da postane i ostane umjetnost riječi.

1. Poslijeratna proza

1.0. Sudbina malih ljudi opsesivna je tema svih pripovijesti i romana Ivana Dončevića objavljenih između dvaju ratova (*Horvatova kći*, 1935., *Propast (zemlja, voda, vjetar)*, 1936., *Biser i svinje*, 1938.).³ Likovi iz zbirke pripovjedaka *Ljudi iz Šušnjare* (1933.) u mnogim se pojedinostima pretapaju s likovima u *Bezimenima* (1945.).⁴ Knjigu kratkih priča i crtica o herojstvima i neobičnim sudbinama partizana (*Pismo majci u Zagorje*, *Događaj u autobusu*, *Nikola Željezni...*) kritika je označila „vrhunskim proznim ostvarenjem poslijeratne hrvatske proze.“⁵ Danas su stavovi djelomice revidirani zbog idealizacije partizana i komunističkog pokreta. U Domovinskom ratu bilo je puno bezimenih heroja, ali oni još uvijek nisu našli svoje mjesto u prozama naših pripovjedača. Ubrzano filmsko vrijeme blještavila i senzacija ne uočava nesebične žrtve malih, običnih ljudi.

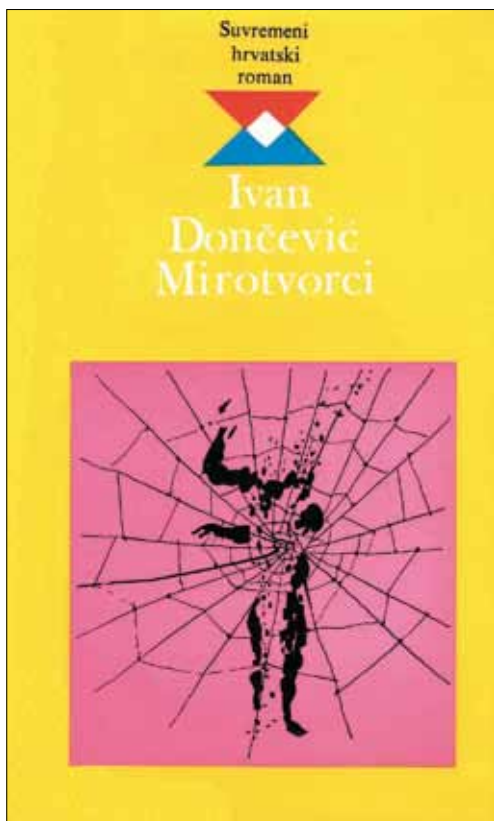
² Navedenim vodećim pjesnicima i pripovjedačima možemo dodati još mnoga imena koja pripadaju bjelovarskom književnom i kulturnom krugu: Proko Konjević, Đorđe Đurić, Mirko Horvat Vidović, Marijan Ivančan, Marija Lukačić, Savo Velagić, Vojo Šiljak, Zdenko Radanac, Ninoslav Reder, Dragutin Grganić, Zvonko Lovrenčević...

³ Po svršetku II. svjetskog rata Ivan Dončević (r. 1909. u Trnavi kraj Garešnice – u. 1982. u Zagrebu) napisao je nekoliko knjiga pripovjedaka (*Četiri priče*, 1948., *Pred zoru*, 1953...), od kojih su *Bezimeni* (1945.) najpoznatija jer se u kratkom vremenu pojavila u nekoliko izdanja. Dončević je mnoga od svojih djela izdanih između dvaju ratova ponovno pretiskavao, ali je napisao i dva nova romana: *Mirotvorci* (1956.) i *Krvoprolije kod Krapine* (1968.).

⁴ Ivan Dončević. *Bezimeni: Novele iz oslobodilačkog rata*. Zagreb: Naklada Vjesnika, 1945.

⁵ Živko Jeličić. Ivan Dončević. [Predgovor]. U: Ivan Dončević. *Ljudi iz Šušnjare. Novele. Mirotvorci*. Zagreb: Zora: Matica hrvatska, 1975. PSHK, knjiga 130., str. 19.

Unatoč lijevom socijalnom ideološkom usmjerenju, Dončević je uspio nadići svoje vrijeme, posebice romanom *Mirotvorci* (1956.),⁶ koji tematizira psihološke odnose krvnika i žrtve. Žrtva je Ivan Nepomuk Kuhar, vlasnik gostionice u nekom provincijskom gradiću, nejasne, kriminalne prošlosti, a progonitelj Frank Weiner, poklonik i promicatelj fašizma u predratno vrijeme. Weiner je čovječuljak, sitan i neugledan, ali moćan luđak, savršena inkarnacija zla, Lucifera iza kojeg stoje moćne i nevidljive sile. Samom svojom pojavom u gradiću jednog sparnog ljetnog dana, šetnjom

Slika 2: Ivan Dončević. *Mirotvorci*. Zagreb, 1956.

središnjom prašnjavom ulicom unio je nemir u cijelo mjesto, a posebice u dušu Ivana Nepomuka, koji je već naslutio dolazak svojega krvnika, gospodara kojemu je davno prodao dušu. Maestralni portreti središnjih likova, posebice Ivana Nepomuka, njegova uzburkana podsvijest, strasti, traume, strahovi..., potom lik Weinerja ili zao-kružena slika žandara Komarice, kojemu vlast klizi iz ruku i koji naslućuje propast države, vješti dijalozi zorno svjedoče o Dončevićevu pripovjedačkom umijeću: „Mirotvorci su alegorija o ljudskoj gluposti i uskoći, ali i suptilna analiza stanja svijesti i moralne degradacije hrvatskog malograđanstva uoči Drugog svjetskog rata.”⁷

⁶ Ivan Dončević. *Mirotvorci*. Zagreb: Kultura, 1956. U ovom radu koristili smo izdanje Ivan Dončević. *Ljudi iz Šušnjare. Novele. Mirotvorci*. Priredio Živko Jeličić. Zagreb: Matica hrvatska, 1975. PSHK, knjiga 130.

⁷ Krešimir Nemeć. *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000. godine*. Zagreb: Školska knjiga, 2003., str. 190.

1.1. Suosjećanjem s likovima, pa i kad ih ismijava i osuđuje, Slavko Kolar (r. 1891. u Palešniku kraj Garešnice – u. 1963. u Zagrebu)⁸ u svojim je predratnim, ratnim i poratnim, uglavnom socijalnim pripovijestima, znatno prije Dončevića postigao i nadvremenost i umjetničku univerzalnost. Uživljenost u sudbine likova, razumijevanje, ali ne i odobravanje njihovih postupaka, blag osmijeh što neprestano titra na licu, stvaraju ugođaj ljudske topline i dobrote. Tu se i odčitava literarna nadvremenost. Kolar vješto karakterizira svoje likove smještajući ih u konkretne situacije „njega u prvom redu zanima ponašanje i reagiranje tih junaka u društvenim koordinatama, što znači da problem prenosi na teren izrazito etičke kategorije.“⁹ Tu nastaju problemi jer junaci nisu svjesni vremena u kojemu žive, a nisu ni spremni uklanjati prepreke ispred sebe, jer su kompromiseri i strašljivci. Jednostavno, prepreke su za njih nesavladive. Domobranski pukovnik Rudolf Jambrek, umirovljeni bojniki u bivšoj austrougarskoj vojsci, u sveopćem oduševljenju zbog uspostave NDH, ponovno se aktivira da bi domovini u najtežim trenucima pomogao, ali ubrzo uviđa da je suvišan i nepotreban ustaškom bahatom režimu, jer vlast ništa ne poduzima da bi ga oslobodila iz partizanskog zarobljeništva (*Natrag u naftalin*, 1946.).¹⁰ Još je očitije oslikana ljudska bezosjećajnost u pripovijesti *Glavno da je kapa na glavi* (1956.) jer Božidar Palac, domobranski zastavnik, sav je u mukama kako pronaći veću kapu da bi se mogao pojaviti na vojnoj paradi. Pijančevanja, razularenost, košmarne misli u glavi toga mladog čovjeka odvlače od prave stvarnosti pa do njega ne dopiru molbe da pomogne progonjenoj Klari Švarc, Židovki. Tako brzo i tako lako odriče se njezine ljubavi.¹¹ „Divan užas“, ljudska bezosjećajnost dovedena do paradoksa, slika je društva na rubu propasti. Gospođa Palac, Božidarova majka, nesvjesna je

⁸ Slavko Kolar, pripovjedač i dramski pisac te agronom koji je cijelo vrijeme između dva svjetska rata proveo po raznim državnim dobrima (Križevci, Čazma, Petrinja, Slavonski Brod, Gornji Hruševac i Božjakovina), gimnaziju je polazio u Požegi i Zagrebu, a u Križevcima je završio Više gospodarsko učilište. Napisao je nekoliko knjiga pripovijedaka: *Nasmijane pripovijesti* (1917.), *Ili jesmo ili nismo* (1933.), *Mi smo za pravicu* (1936.), *Perom i drljačom* (1938.), *Natrag u naftalin* (1946.), *Glavno da je kapa na glavi* (1956.). Pisao je i dramske tekstove (*Sedmorica u podrumu*, 1949., *Politička večera*, 1951., *Svoga tela gospodar*, 1957.) te pripovijesti za djecu (*Na leđima delfina*, 1953., *Jurnjava na motoru*, 1953., *Petrica Kerempuh*, 1958., *Nogometna utakmica*, 1961...).

⁹ Miroslav Šicel. Slavko Kolar. [Predgovor]. U: Slavko Kolar. *Pripovijesti. Autobiografija*. Priredio Miroslav Šicel. Zagreb: Zora i Matica hrvatska, 1964. PSHK, knjiga 90., str. 11.

¹⁰ S. Kolar. *Natrag u naftalin*. U: S. Kolar. *Divan užas i druge pripovijetke iz građanskog života*. Zagreb: Matica hrvatska, 1971. *Sabrana djela*, knjiga 3., str. 103-167.

¹¹ S. Kolar. *Glavno da je kapa na glavi*. U: Slavko Kolar. *Divan užas i druge pripovijetke iz građanskog života*. Zagreb: Matica hrvatska, 1971. *Sabrana djela*, knjiga 3., str. 389-423. O Kolarovim pripovijestima više u: Velimir Visković. Pripovijetke Slavka Kolara. *Republika*, 9-10(1994), str. 75-93, 11-12(1994), 91-105, 1-2(1995), 23-39.

glasnogovornica nove okrutne, ratne stvarnosti. Unatoč svim okolnostima njezino čuđenje ne može se ničim opravdati jer Vera je samo molila da se pomogne Klari:

„- Bože moj, kakvih sve ljudi nema na svijetu! Kakva je to djevojka?! Čisto me je strah od nje. I na kakve ideje dolaze ljudi u današnje vrijeme!... Bože oslobodi!... Što nas još ne čeka?!...“¹²

1.2. Mato Kudumija¹³, novinar i književnik, u dvjema svojim najuspjelijim prozama, romanu *Gazda Janković* (1952.) i pripovijesti *Gavran* (1954.) uspio je tek u fragmentima prikazati atmosferu i prilike u podravskom selu pred sam II. svjetski rat i za vrijeme rata, ali se nije uspio izdići iznad socijalnih, pomalo stereotipnih shvaćanja podjela i sukoba siromašnih i bogatih.

Grgur Janković je gazda, oprezan kao i svaki seljak pa u partizane odlazi pred sam kraj rata. Nije oduševljen novonastalim odnosima na selu, opstruira i teško prihvaća osnivanje zadruga, oduzimanje zemlje, kolektivizaciju, prinudne otkupe, ali nije dovoljno hrabar i odlučan da se otvoreno suprotstavi novoj vlasti i njezinu teroru. Neshvatljiva mu je i sama pomisao udaje kćeri za Martina Lackovića, administratora u gruntovnici.¹⁴ Nabacane slike iz prvih dana rata, malo uspjelije skice iz vremena ustaške vlasti, pokoji dramatičan prizor mitinga i masovnih okupljanja poslije rata... ilustracija su više vremena negoli predmet konkretne radnje na kojoj bi se izgradili plastičniji i punokrvniji likovi.

¹² S. Kolar. *Glavno da je kapa na glavi*, str. 421.

¹³ Mato Kudumija (r. 19. 9. 1914. u Đurđevcu – u. 8. 8. 1997. u Đurđevcu) osnovnu školu završio je u Đurđevcu, a gimnaziju u Koprivnici; u Zagrebu je započeo studij prava. Za vrijeme II. svjetskog rata bio je zarobljen u logorima Jasenovac i Stara Gradiška, odakle je pušten krajem 1943. te je odmah otišao u partizane. Kratko vrijeme bavio se političkim radom, a od 1949. isključivo književnim i novinarskim. Radio je i kao knjižničar u Gradskoj knjižnici Đurđevac. Roman *Gazda Janković* napisan je 1948. (objavljen je 1952.), a pripovijest *Gavran* (napisana 1949.) čekala je na objavljivanje sve do 1954. Često je svoje radove tiskao u *Bjelovarskom listu*, odnosno *Bjelovarskom zborniku* te *Podravskom zborniku* i mnogim drugim novinama i časopisima. Kudumija je autor još nekoliko djela: *Zapisi o antifašističkom ratu i ustaškim logorima Jasenovac i Stara Gradiška*. Beograd: Prosveta, 1959.; *Bistro majstore*. Đurđevac, 1961.; *Partizanski dani: zapisi, dokumenti i sjećanja iz narodnooslobodilačke borbe s područja Đurđevca i okolice* [koautor s A. Dobrila i I. Piškorcem]. Đurđevac, 1962.; *Petnaest hiljada vagona smrti: zapisi o ustaškim zatvorima i logorima Jasenovac i Stara Gradiška*. Koprivnica, 1966.; *Muke ideološke*. BL, 1. 1. 1966., str. 14; *Zagonetka*. BL, 22. 9. 1966., str. 6; *Rekreacija. Podravski zbornik 77*. Urednik F. Horvatić. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1977., str. 335-339; *Crveni spomenar: knjiga zapisa o revolucionarima*. Đurđevac: SUBNOR, 1984.; *Đurđevačke anegdote. Podravski zbornik 1987*. Urednik F. Horvatić. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1987., str. 196-197. O Kudumiji vidjeti više u: Mladen Vezmarović. *Biografski leksikon Bjelovarsko-bilogorske županije* [rukopis].

¹⁴ Mato Kudumija. *Gazda Janković: roman*. Zagreb: Seljačka sloga, 1952.

Korak dalje u kontrastiranju socijalnih razlika autor je otišao u pripovijesti *Gavran*. Franjo Kosanović zvani Gavran, iz sela Brezovice, glavni lik pripovijesti *Gavran*, već od ranih dana mučen je sumnjama u Božju opstojnost. Nakon gimnazije priklanja se radničkom pokretu. Zaljubljen je u Mariju Weiss, kćer bogatog trgovca. Ta je ljubav neostvariva u kontekstu socijalnih nepomirljivosti. Ponovno su u prvom planu pučke priče i predaje, vjerovanja u duhove, razuzdan život svećenika, željna iščekivanja susreta s Marijom... pa te vinjete djelomice spašavaju tu dosta nekoherentnu i razlomljenu priču.¹⁵

1.3. Za Ivana, glavnog junaka kratkog romana *Brod čeka do sutra* (1958.)¹⁶ kao i za ostale likove proza Krste Špoljara (r. 1.9.1930. u Bjelovaru – u. 28.11.1977. u Zagrebu), Branimir Donat napisao je: „... njegov je junak dijete poraza, a ne slave.“¹⁷ jer je zaokupljen prošlošću, strahom i tjeskobom bjegunca, skrivača u potkrovlju nekog lučkog grada čekajući brod koji će ga odvesti u bolji život, u drugi svijet i drugu državu. Usputna ljubav, susret s vlasnicom kuće, srodnom dušom, Adelom, sreća će potrajati samo dok rana na nozi ne zacijeli jer nastavljaajući započetu Donatovu misao još jednom možemo ustvrditi da „... junak Špoljarovih romana ostaje na kraju poražen i ostavljen na pustom sprudu među ostacima nekog bivšeg svijeta, među leševima nekih bivših ljudi...“¹⁸

Političko-špijunski triler *Brod čeka do sutra* s napetom fabulom moguće Adeline izdaje, prokazivanja policiji, odnosno uspjeha bijega ili sloma svih nadanja, bio je dobro prihvaćen od čitatelja, ali i od kritike, dok drugi, opširniji roman *Mirno podneblje* (1960.) s nejasnom i razvedenom radnjom, točnije s nekoliko istodobnih radnji, s neprofiliranim likovima koji trate uludo vrijeme životareći i povlačeći se po

¹⁵ M. Kudumija. *Gavran*. Koprivnica: MPM Koprivnica, 1954.

¹⁶ Krsto Špoljar. *Brod čeka do sutra*. Zagreb: Zora, 1958.

¹⁷ Branimir Donat. Krsto Špoljar. [Predgovor]. U: Krsto Špoljar. *Izabrana djela*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1983. PSHK, knjiga 168, str. 14. Krsto Špoljar je polazio bjelovarsku gimnaziju (1941. – 1949.), a u Zagrebu na Filozofskom fakultetu diplomirao je završivši studij jugoslavenskih književnosti i hrvatskog jezika. Pokrenuo je književne listove *Literatura* i *Galerija* 1952. Već 1953. sudionik je *Krugova*. Sastavio je antologiju hrvatske ljubavne poezije *Ljubav pjesnika* (1956.) i zbornik hrvatske satirične poezije *Suze i smijeh* (1957.). Suradivao je u *Književnoj tribini* (1959. – 1960.). S M. Vaupotićem 1960. pripremio je bibliografski leksički priručnik *Književni godišnjak* te zbornik *Pripovjedači Zagrebu* sa Š. Vučetićem 1965. g. Suradnik je i urednik časopisa *Republika* (1962. – 1968.) te tajnik i urednik biblioteke *Pet stoljeća hrvatske književnosti*. Napisao je tri zbirke pjesama (*Ja svakidašnji*, 1954., *Porodica harlekina*, 1956., *Raj*, 1962.), šest romana (*Brod čeka do sutra*, 1958., *Mirno podneblje*, 1960., *Gvožđe i lovor*, 1963., *Vrijeme i paučina*, 1971., *Neprilike s muzom*, 1976. i *Vjenčanje u Parizu*, 1980.), tri knjige pripovijedaka (*Terasa anđela čuvara*, 1961., *Tuđina*, 1969. i *Hrvatska balada* 1971.) te jednu dramu (*Stračara male sreće*, 1960.).

¹⁸ B. Donat, isto, str. 14.

pločnicima grada, ravnodušni i apatični... nije mogao nikoga privući, pa je ostao do danas najbljeđim Špoljarovim djelom.

Iako je knjiga *Terasa anđela čuvara* objavljena 1961., ona ulazi u ovaj pregled jer je svih devet pripovijedaka nastalo tijekom pedesetih godina i uglavnom su bile otisnute u *Republici*. Špoljar ponovno slika svijet predgrađa, sirotinje, koja živi teškim životom punim lomova. Naslovna pripovijest najdojmljivija je (objavljena 1959.). Dječak živi s majkom koja se bavi prostitucijom. S njima je i striček Mirko, koji ga ne voli. Dječak je stalno na terasi, igra se dok je majka s nekim od „gostiju“. Majka je u strahu da ne izgubi Mirka, probisvijeta koji na njezin račun živi, a dječak bi htio majku zadržati samo za sebe. Dok se igra, prisjeća se majčine priče o dobrom dječaku koji je preko ponora nosio lijek bolesnoj majci. Tu priču povjerava starijoj susjedi djevojčici Heli. Malo dječje zlobe, a više znatiželje i dosjetljivosti, bit će dovoljni da na Helin nagovor dječak i sam isproba svoju dobrotu i da pokuša prijeći preko visokog zida s njihove terase do krova susjedne kuće. Središnji motiv dječje ljubavi prema majci u gradskoj vrevi, škripi tramvaja, kolportera, raznih prodavača i preprodavača, prostitucije... glavna je poveznica napetih, tjeskobnih osjećaja u pripovijesti:

„ - Bit ćemo sami...? ”

Htjela mu je sve obećati. Sve uraditi za njega. Ali nije mogla... Nespretno je stajala, s dječakom pripijenim uz bedra, gore na terasi između mraka noći i svjetlosti grada, krkljanja tramvajskih kola i krčanja automobila, podmuklog šuma ulice i crvenog bljeska neona, koji se tog časa ponovo upalio. Žena je pomislila na sebe, dječaka i Mirka i sad, nemoćna, oslanjajući se na njegovo tijelo i naginjući se nad njim, nesuzdržljivo plakala.“¹⁹

Motiv dječake ljubavi prema ocu, u naturalističkim slikama života na rubu, u potleušicama, donesen je u potresnoj priči *Taj pjegavi dječak* (1957.), koji bježi od kuće u nadi da će kod majke naći sklonište, topli dom. Majka je razvedena, živi s drugim i zatječe je u mračnom i vlažnom sobičku kako doji malo dijete, njegova brata. Naturalistički prizori mršave, polugole žene (stari izbljedjeli kombine, poderana suknja, zadah kuhinjske pare...) bude u njemu podijeljene osjećaje prezira, gađenja i mržnje. Ponovno motiv anđela čuvara: njegov otac spasio je mladu djevojku od prostitucije i ona sada s njim živi. Ponovno moralne dvojbe, ljubav starijeg muškarca i znatno mlađe djevojke. Povratak ocu, bunilo i košmar što je zahvatio dječaka, susret s mrtvim ocem... ostavljaju čitatelju mnoštvo pitanja bez odgovora.

1.4. Spomenute 1958. Zdenka Jušić-Seunik (r. 1905. u Zagrebu – u. 1989. u Zagrebu) objavljuje zbirku novela *Mali životi* koja ima puno zajedničkog sa Špoljarovim prozama. Autorica nekoliko romana o položaju žene tridesetih godina

¹⁹ Krsto Špoljar. *Terasa anđela čuvara*. Zagreb: Matica hrvatska, 1961., str. 25.

20. st. (*U godini kušnje*, 1933., *Svojim putem*, 1937., *Jedna žena*, 1942.), zbirki novela, crtica i pjesama u prozi (*Dani nemira*, 1939., *Lirski fragmenti*, 1940., *Novele*, 1940., *Nad dubinom*, 1942., *Knjiga tišine*, 1943.) te priča za djecu objavljenih za vrijeme rata (*O Čučici*, 1943., *San male Bubice i druge priče*, 1943., *Blagi darovi*, 1944.) punih dvanaest godina nije objavila ni jednu knjigu.²⁰ U vremenima bučnim ona je bila poklonica tišine, kao i uvijek. Slikala je živote i sudbine malih ljudi u gradu koje samo korak dijeli od uspjeha, ali i tu malu, gotovo simboličnu prepreku ne prelaze, jer im nije suđeno da je prijeđu. Neuspjeh kao predznak sličnost je ovih i Špoljarovih junaka, ali razlike su očigledne. Atmosfera topline i nekog bajkovitog iščekivanja, polusna, stalno je prisutna na stranicama priča Z. Jušić-Seunik, dok Špoljarovim junacima prevladava beznađe i izgubljenost, oni se i nemaju čemu nadati. Danijel, glavni lik pripovijesti *Rastanak*, vlasnik urarske radionice otvorenih očiju sanja kako će započeti nov život, rasprodat će sve, ostaviti majku i očev dom uz koji ga vežu traumatična prisjećanja na djetinjstvo i pobjeći će u svijet s djevojkom Terom. Kad joj svoj naum priopći, ona se grohotom počne smijati i tim simboličnim smijehom ruši sve njegove nestvarne snove o novom životu i bijegu:

„Tera je odlazila, sada je ona posljednji put rasula svoj bezbrižni smijeh kroz prozor vagona, sada se posljednji put nagnula domahujući rupčićem onima, koji su je ispratili; još trenutak, i njezin se lik izgubio u daljini.

Danijel je pogrbljen slušao, kako oživljuje večer; negdje iz kuta javio se zalutali cvrčak svojom pjesmom.»²¹

Proplamsaj kasne ljubavi u kasno ljeto gospođe Zore prema studentu Mariju, koji to i ne primjećuje dolazeći svake godine na ljetovanje povod su razočaranju i otrežnjenju usamljene i nesretne žene koju život nikada nije mazio, a ni susjedi joj nikada nisu bili naklonjeni, pa neće biti ni sada, uvijek spremni na porugu i osudu (*Kasno ljeto*). U takvom svijetu zagledanom u sebe smeta tuđa radost, sunce u nečijem srcu, svjetlo u nečijem oku, vedrina koja plijeni i osvaja, jer Irena iz priče *Povratak* razloge svojoj sreći objašnjava ovako: „Trak sunca treba uhvatiti i zarobiti u svoje srce, nije to veliko umijeće...”²²

²⁰ Z. Jušić-Seunik. *Mali životi: novele*. Zagreb: Matica hrvatska, 1958.

O Z. Jušić-Seunik više u: *Leksikon hrvatskih pisaca*. Autor koncepcije Krešimir Nemeć. Urednici: Dunja Fališevac, Krešimir Nemeć, Darko Novaković. Zagreb: Školska knjiga, 2000., str. 321.

O njezinim romanima više u: K. Nemeć. *Povijest hrvatskog romana: od 1900. do 1945*. Zagreb: Znanje, 1998., str. 158-162.

Vidjeti i: I. Pejić. *Književni život Bjelovara u prvoj polovici 20. stoljeća* (rukopis), str. 22-23.

²¹ Z. Jušić-Seunik. *Mali životi*, str. 22.

²² Z. Jušić-Seunik. *Mali životi*, str. 296.

2. Ironijski odmak od stvarnosti

2.0. Slavko Kolar najveće je literarne uspjehe postigao u novelama objavljenim između dvaju ratova u kojima je oslikao malograđansko-provincijsku i seosku sredinu i ljude u njoj, vješto izmjenjujući tragično s lirskim, stvarajući posebne ugođaje suosjećanja, razumijevanja, ali i jasnog distanciranja i osude (*Ili jesmo ili nismo*, 1933., *Mi smo za pravicu*, 1936.). Nakon 1945. sve više obrađuje prizore gradskog života u burnim ratnim previranjima: *Natrag u naftalin* (1946.) te *Glavno da je kapa na glavi* (1956.). Iz tog drugog stvaralačkog ciklusa potječu i dramski tekstovi *Sedmorica u podrumu* (1949.), *Politička večera* (1951.), *Svoga tela gospodar* (1957.)²³, filmski scenariji i sinopsisi te knjige za djecu *Na leđima delfina* (1953.), *Jurnjava na motoru* (1953.), *Petrica Keremuh* (1958.)...

Kolarova drama u tri čina *Sedmorica u podrumu* izvedena je na pozornici Narodnog kazališta u Bjelovaru 15. listopada 1949. u režiji Dragana Knapića i scenografiji Rudolfa Berghofera. Devet godina poslije i druga drama *Svoga tela gospodar* bit će uprizorena, ali ovaj put u režiji Ede Špoljara, dok je scenograf ostao isti. Na premijeri drame *Sedmorica u podrumu*, kojom je i otvorena kazališna sezona, uz autora bili su još i Mirko Božić i Marijan Matković.²⁴

U podrumu Kate Tomek, vlasnice gostionice, zarobljeno je sedam partizana. Katina kći Marta živi lagodnim životom, vlasnica je butika koji joj je poklonio Fritz Miroslav Knopf, bogataš, direktor velikog poduzeća. Budući da je Knopf stariji gospodin, još k tome i udovac, Kata nazire izvrsnu priliku za svoju kćer, iako su Martine sve simpatije na strani mladog ustaškog zastavnika Marijana Peričića. U pozadini te priče odvija se prava drama, strepnja za živote zarobljenih ljudi u podrumu, atmosfera straha, iščekivanja vijesti s bojišta, stalna odvođenja Židova, razuzdan život i pijančevanja vojske... Ulaskom partizana u mjesto spašeni su nedužni ljudi, a svi Katini snovi o bogatoj udaji kćeri, unosnom poslu i trgovini rasplinjuju se kao mjehurići od sapunice.

Izuzetno profiliranog lika Kate Tomek te uspjelije oslikanih prizora ustaškog terora, napetosti i straha od mogućeg smaknuća zarobljenika, Kolar u drami ne

²³ Isprva je objavljena 1948. g. kao pripovijest u izdanju Nakladnog zavoda MH pod naslovom *Svoga tijela gospodar*. Za scensku izvedbu prerađena je 1957. Drama je prvi put na pozornici Narodnog kazališta izvedena 23. 10. 1958.

Bjelovarčani će istu dramu moći vidjeti početkom travnja 1960. na pozornici Narodnog kazališta, ali u izvedbi Zagrebačkog dramskog kazališta. Režirao ju je Branko Gavella, a glumili su: Mladen Šerment (kao Jakov Pavunčec), Marija Kohn (kao Roža), Zvonimir Rogoz (kao djed Markan), Zvonimir Ferenčić (kao Iva).

Više u: *Š pola snage*. BL, 14. 4. 1960., str.4.

²⁴ Više u: *Povodom otvorenja kazališne sezone u Bjelovaru*. BL, 22. 10. 1949., str. 3.

Slavko Kolar. *Sedmorica u podrumu*. U: Slavko Kolar. *Scenska djela*. Zagreb: Matica hrvatska, 1971. *Sabrana djela*, knjiga 4., str. 67-133.

uspijeva u mračnu atmosferu unijeti nimalo svjetla, nade, previše je očita izravna osuda zaslijepljenosti bogatstvom te je izostalo, njemu svojstveno ismijavanje ljudi i njihovih vječnih potreba za stjecanjima i prisvajanjima. Kata Tomek i Marijan Peričić ništarije su i negativni likovi bez imalo ljudskog dobra u sebi.

Puno uspjeliju sliku ljudskih odnosa donio je Kolar u komediji *Politička večera* jer je spojio grad i selo, građane i malograđane sa seljacima. Odvjetnik Junašević odlučio je na večeru pozvati Martina Mikulića, bivšeg narodnog zastupnika, seljaka, u namjeri približavanja inteligencije s narodom u vrijeme velike ekonomske krize tridesetih godina 20. stoljeća. Sve bi završilo dobro i po planu da se na večeri nije pojavio samopozvani sreski poglavar Dragan Lacković. Malo zagrijani vinom, a puno više zavađeni politikom i različitim svjetonazorima, riječ po riječ seljak Mikulić dovest će u napast Lackovića da pokaže tko je vlast. Nastradat će seljak Mikulić. Junašević je i kao čovjek bojažljiv, a kao odvjetnik proračunat, dovoljno da ga prezre njegova žena Maja. I kad ta odvažna žena uspije kod Lackovića isposlovati oslobođenje seljaka, nailazi na još veće razočaranje: seljak nije spreman bježati, pokoran je i ravnodušan. Što više dok se oni s načelnikom prepiru oko Mikulićeva puštanja, on zaspi spokojnim snom kao da ga se sve to nimalo ne tiče:

„Dr. Junašević (*dotrči opet na prstima na izlaz*): Psst! ... Pardon! (*Tajanstveno.*) Poslušajte samo časak! (*čuje se glasno hrkanje*) Htio sam se baš uvjeriti da li to on hrče i, zamislite, poslije svega, on spava. On čak i hrče!“²⁵ Kolareva slika prijetvornosti Junaševićevih i stalnog dodvoravanja seljacima može se sagledati i iz drugog kuta, kako Visković navodi „s pomalo ciničke pozicije čovjeka koji iz osobnog iskustva zna da je stanovit oblik licemjerja, prijetvornosti, pragmatičnog kompromiserstva neizbježan u politici.“²⁶ Kako živjeti s ljudima bez imalo hrabrosti i građanske neposlušnosti, za gospođu Maju pitanje je od presudne, životne važnosti.

2.1. Edo Špoljar (r. 1913. u Zagrebu – u. 2003. u Zagrebu)²⁷ ponajprije je autor priča i igrokaza za djecu koje je uglavnom pisao s bratom Brankom, potom je i pisac

²⁵ Slavko Kolar. *Politička večera*. U: Slavko Kolar. *Scenska djela*. Zagreb: Matica hrvatska, 1971. *Sabrana djela*, knjiga 4., str. str. 66.

²⁶ Velimir Visković. Pripovijetke Slavka Kolara. *Republika*, 9-10(1994), str. 86.

²⁷ Eduard Špoljar završio je osnovnu školu u Detroitu i klasičnu gimnaziju u Zagrebu; polazio je Učiteljsku školu u Zagrebu (1929. – 1935.). Radio je kao učitelj u Martincu u Moslavini 1935., a 1941. završio je studij na Visokoj pedagoškoj školi u Zagrebu. Nakon rata predaje na Učiteljskoj školi u Pakracu (1945. – 1951.). U Bjelovar se vraća 1951. i ravnatelj je Narodnog kazališta (1951. – 1959.). Radio je i kao prosvjetni savjetnik za hrvatski jezik u Zavodu za školstvo (1963. – 1965.), a od 1966. pa do umirovljenja 1974. profesor je hrvatskog jezika na bjelovarskoj Gimnaziji.

Špoljar je pisao pedagoške osvrtne i rasprave u *Napretku* i *Školskim novinama*, potom članke o kazalištu, kulturi i književnosti te brojne prikaze novih knjiga... Nerijetko je objavljivao

nekoliko drama od kojih je najpoznatija komedija *Čovjek iz velikog svijeta* (1951.), profesor bjelovarske Gimnazije, vrsni redatelj koji je davno uočio aktualnost, dramsku napetost kako Kolarovih novela, tako i njegovih drama, pa je 1958. režirao *Svoga tela gospodar*, potresnu priču o nesretnoj sudbini mladića Ive koji mora oženiti djevojku Rožu, stariju, i još k tome hromu, samo zato što je bogata i u miraz im može dovesti kravu. Interes i seljačka tvrdoglavost ispred su osjećaja ljubavi i svih drugih ljepota za koje se isplati živjeti.

Dolaskom Ede Špoljara na čelo Narodnog kazališta 1951. započelo je novo doba koje možemo nazvati Špoljarovim jer pedesete godine koliko su bile u znaku scene, toliko su bile i u sjeni ovoga pisca i dramatičara i vještog redatelja koji je u desetak godina uprizorio mnoštvo djela hrvatskih (M. Begović, J. Freudenberg, A. Šenoa, M. Matković, F. Hadžić, K. Mesarić, S. Kolar, J. Ivakić...) i svjetskih pisaca, posebice engleskih i američkih (Norman Krasna, Hugh F. Herbert, Hartley John Mannes, Lawrence Emmet Huxley...) te tako Bjelovarčanima otvarao nove obzore zapadnog svijeta, koji je dobro poznao.

Građani su tih godina živjeli s kazalištem i za kazalište, dvorana je bila uvijek puna, predstave rasprodane, u sezoni je pripremano i do deset premijera... U gradu su živjeli i djelovali poznati glumci (Frane Pejković, Silvija Potočnik, Slavica Andrašević, Smiljka Bencet-Binder, Andrej Gavrilović...), scenografi (Rudolf Berghofer, Stjepan Podubski) i redatelji (Ivo Mikulić, F. Pejković, Vatroslav Hladić, B. Špoljar, E. Špoljar, Davor Mladinov...). Na kraju svake kazališne sezone *Bjelovarski list* na cijeloj je stranici donosio razgovore s Edom Špoljarom iz kojih nije teško rekonstruirati kulturna nastojanja pedesetih godina, posebice kad su ih potpisivali M. Taritaš, Ž. Sabol, V. Šiljak i drugi mladi stvaraoci koji su istom stupali u književni i kulturni život grada.²⁸

i humoreske u *Bjelovarskom listu*. Uz to što je bio vrstan redatelj, Eduard i Branko Špoljar ponajprije će ostati zapamćeni kao autori pripovijesti za djecu: *Mi putujemo*, 1941., *Doživljaji*, 1944., *Ciko*, 1954., *Dječak Vilim i pas Vjermi*, 1955. Isto tako braća Špoljar pisala su i igrokaze za najmlađe: *Zbirka igrokaza*, Bjelovar, 1938., *Djeca glume*, 1940., *Malim glumcima*, 1942., *Dva igrokaza*, 1942. Napisali su i dvije drame za odrasle: *Svitanje*, 1939. i *Čovjek iz velikog svijeta*, 1951.

O Edi Špoljaru više u: M. Medar. Eduard Špoljar – književnik i kazališni redatelj. *Rusan*, 1(1991), str. 59-64.

Branko Špoljar (Zagreb, 1914. – Zagreb, 1985.), kazališni i filmski glumac, redatelj i autor nekoliko knjiga novela, lirike, drama i igrokaza te suautor s bratom Edom već navedenih djela, živio je u Zagrebu, Rijeci, Splitu, Osijeku, Šibeniku, Zadru... U Narodnom kazalištu u Bjelovaru režirao je nekoliko dramskih tekstova.

O Branku Špoljaru više u: M. Medar. Isto, str. 60-61.

²⁸ Od osnivanja Okružnog narodnog kazališta Bjelovar 1945. pa sve do prestanka postojanja Narodnog kazališta 1959. *Bjelovarski list* donio je dvadesetak prikaza, osvrti i reportaža od kojih možemo izdvojiti neke, posebice nakon 1955., kada je kazalište bilo najuspješnije:

Neredovita financijska potpora gradskih vlasti te odlazak zapaženih glumaca počeli su zabrinjavati E. Špoljara, pa su hvalospjevi postupno prerastali u napjeve elegičnog tona.²⁹ Krajem 1959. Špoljar se zahvalio na dužnosti direktora.³⁰ Kazalište je dalje nastavilo živjeti kao amatersko. U kulturnom životu grada kazalište je odigralo važnu ulogu. Napetu atmosferu skorog prestanka rada kazališta neki su znali sagledati s vedrije strane.³¹

Čovjek iz velikog svijeta: komedija u tri čina Eduarda i Branka Špoljara³² događa se 1935. g. u nekom malom, zabitom mjestu. Pohlepa i lakovjernost uvijek su imale svoju cijenu i uvijek su je plaćali ljudi željni bogatstva bez rada. Rudi Masnić, veleobrtnik cipelama, i njegova žena Rozalija te Mato Živinić, trgovac stokom, i njegova žena Barbara nisu nikakav izuzetak jer oni žele posao unaprijediti, bogatstvo uvećati, a u tome im može pomoći novac čovjeka iz velikog svijeta zvanog De Jasbois. Štoviše, Mato mu nudi za ženu vlastitu kćer. Na sreću, ima i onih koji su realisti, oprezni, kao Rudijev sin Slavko, student. Ljudi ne vole istinu, pa ni on nije omiljen u vlastitoj obitelji, za razliku od starijeg brata Mirka, koji je velika očeva nada i nastavljač njegova djela. Mirko putuje po svijetu, uči tajne trgovine, stječe poznanstva i prijateljstva. A koliko je njegov nauk temeljit, svjedoči i prijateljstvo s De Jasboisom, prevarantom i komedijašem.

2.2. Tročinska drama *Straćara male sreće* (1960.) Krste Špoljara i socijalnom tematikom i motivima malih ljudi s ruba gradskog života neizostavni je dio i nastavak njegova, kako pjesničkog, tako i proznog, stvaralaštva. Drama ima puno dodirnih točaka i s repertoarom Narodnog kazališta koje je 1959. formalno-pravno prestalo

Na kraju sezone: razgovor s prof. E. Špoljar, direktorom Narodnog kazališta. BL, 1. 7. 1955., str. 4.

Na kraju sezone: razgovor sa članovima Narodnog kazališta. BL, 15. 7. 1955., str. 4.

Edo Špoljar. Deset godina kazališne tradicije. BL, 29. 11. 1955., str.4.

Milan Taritaš. „Eduardova djeca“ na sceni bjelovarskog kazališta. BL, 15. 5. 1956., str. 4.

Milan Taritaš. Do posljednjeg mjesta. BL, 18. 10. 1956., str. 2.

M. Taritaš. „Vodimo računa o kulturnim potrebama naših ljudi“: razgovor s E. Špoljar. BL, 29. 8. 1957., str.2.

²⁹ Edo Špoljar. Kazališna elegija: (marginalia uz novu kazališnu sezonu). BL, 1. 5. 1956., str. 4.

³⁰ V. Š. [Vojo Šiljak]. Još dvije premijere. BL, 21. 4. 1960., str.4.

³¹ Ljerka Holas. Kaleidoskop: iz repertoara bivšeg Narodnog kazališta u Bjelovaru. BL, 7. 7. 1960., str.4.

³² Edurad i Branko Špoljar. *Čovjek iz velikog svijeta: komedija u tri čina*. [Rukopis]. Državni arhiv Bjelovar; Gradsko narodno kazalište Bjelovar, DAB 122-18.

Komedija je izvedena na pozornici Bjelovarskog kazališta 30. rujna 1951.

O bjelovarskom kazalištu i njegovu repertoaru više u: Mladen Medar. Narodno kazalište Bjelovar. U: *Repertoar hrvatskih kazališta 1840-1860-1980*. Knjiga prva. Priredio i uredio Branko Hećimović. Zagreb: Globus i JAZU,1990., str. 684-693.

postojati, iako je nastavilo s izvođenjem predstava i dalje, ali kao amatersko kazalište. Paralelno je postojala i Omladinska scena. Radnja je smještena na periferiju grada, na livadu kraj smetlišta, u kojoj Jean, kao neki demijurg s lakoćom i kroz smijeh zapetljava i raspetljava čvorove. Jean je pravi spletkar s bremenom ružnih

Slika 3: Krsto Špoljar. *Straćara male sreće: tročinska drama*. Zagreb, 1960.

uspomena iz djetinjstva, pa nastoji za sebe i za druge pronaći sreću. Njegova i Jakovljeva građevina od dasaka starih sanduka, lima i kartona, unatoč tome što je ograđena bodljikavom žicom i što je trebala biti „vila male sreće“, neće dugo ostati i služiti Jakovu i njegovoj trudnoj ženi Bebuški, jer teški strojevi dolaze, grad se širi, planovi gradskih otaca različiti su od vizija malih ljudi, cirkusanata iz cirkusa koji vode Stari i Lola. Slabiji uzmiču: Bebuška sa svojim nerođenim djetetom, Jean s Lolom, Jakov, Stari... U Jeanovim riječima sadržana je sva sudbina i očajanje poraženih:

„Lola - možda smo mi štakori, oni najogavniji, stari istrčani koji nemaju smjelosti da nekome skoče u lice.“³³

3. Pjesnički svijet

3.0. Prvi poslijeratni naraštaj pjesnika javlja se istom sredinom pedesetih u jeku krugovaških nastojanja da se poezija udalji od opisnog, ilustrativnog i da postane umjetnost s izgrađenim samosvojnim svijetom koji može imati dodirnih točaka sa stvarnim, ali i ne mora. Može slobodno govoriti o svemu, ali podređena ne može biti nikomu. Tematsko-motivski raspon je širok, uglavnom se napuštaju velike, univerzalne teme, pjesnik uranja u svakodnevlje tražeći u njemu smisao postojanja, skrivena i dublja značenja, na neki način nastavlja hrvatsku pjesničku tradiciju između dva velika rata u kojoj se motivi sela, prirode, zavičaja isprepliću sa socijalnom bijedom i prisjećanjima na djetinjstvo i rat.

³³ Krsto Špoljar. *Straćara male sreće: tročinska drama*. Zagreb: Lykos, 1960., str. 40.

Zbirkom *Ja svakidašnji* (1954.) Krsto Špoljar samo potvrđuje iznesenu misao. Unatoč deklarativnom protivljenju deskripciji, kumulaciji slika, simultanosti asocijacija, što se može vidjeti u pjesmi *Kraj ljeta* u kojoj su „dani dosadni kao noći usidjelica“, fotografiji voljene koju stalno sanja, nabacanim slikama ljudi u prolazu, kišovitom jutru, vrtu, groblju iza vrta, kukuruzima koji pomalo žute, potoku...: „Špoljar ispisuje svoju poeziju s neskrivenom motivacijom i namjerom da vodi dnevnik o upućivanju u tajne vlastitog postojanja i s izrazitom željom da pokaže kako se bit zbilje krije u slici kaotične svakodnevice, a ne u prisposodobama njezine transcendencije.“³⁴ Još su ilustrativniji motivi života i dosade u malom gradu za vrijeme dugih zimskih noći: preljubi, kartanja, pijančevanja (*Mali grad, zima i ja*)³⁵. Slike proljeća nose nemir i remete koncentraciju studenta koji prati predavanje, ali misli mu odlutaju, pogled se konačno zaustavlja na golom ramenu studentice ispred, misli na dragu ... (*Proljeće*)³⁶.

Špoljar se ipak postupno oslobađao opisa, pa u sljedećoj zbirci *Porodica harlekina* (1958.) susrećemo nizove nepovezanih slika kao u pjesmi *Noć boji njihove putove*³⁷: uginule ribe, vojska s topovima, dvije žene u prolazu zavijene u tamne marame, mladići, noć, zvijezde, mjesec, nestvarnu idilu razbija prasak granata, kobile vrište: žene su „gledale kad su odlazili mladići“, napuštali grad, restorane i djevojke i odlazili u rat uz zvuke *jazza*.

Motive rata i vječnog stradavanja Špoljar će s univerzalnog plana suziti na nacionalni pa u zbirci *Raj* (1962.), posebice u ciklusu *Sat narodne povijesti*, pratimo sudbine mnogih hrvatskih junaka koji su uglavnom ginuli za tuđe interese, hrvatskog konjanika u bitki kod Lützena 1632. (*Poražen u tuđini*), odnosno tragičnu kob Nikole Šubića Zrinskog 7. rujna 1566. (*Nagrada od zlata*), F. Krste Frankopana (*Vuka nećeš pokoriti, Jutro pogubljenja*).

U stihovima, nadrealnim reduciranim slikama, sivim tonovima, strahovima i tjeskobama Špoljar je sve više u suglasju s bojama i raspoloženjima pjesnika koje zovemo razlogovci:

„Jahao je sad pokretima umornog ravnicom golih grana
u crnoj grubosti vučje čeljusti tame.

Ostade jedino okrutnost straha kao gola kost u smrskanju.“

(*Poražen u tuđini*)³⁸

³⁴ B. Donat. Krsto Špoljar. [Predgovor]. U: Krsto Špoljar. *Izabrana djela*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1983. PSHK, knj. 168., str. 8-9.

³⁵ Krsto Špoljar. *Ja svakidašnji*. Zagreb, 1954., str. 12.

³⁶ Krsto Špoljar, Isto, str. 16.

³⁷ Krsto Špoljar. *Porodica harlekina*. Zagreb: Lykos, 1956.

³⁸ Krsto Špoljar. *Raj*. Zagreb, 1962., str. 29.

3.1. *Polomljenim kavezom*, zbirkom pjesama objavljenom 1957. u Bjelovaru Josip Biškup (r. u Velikom Trojstvu 12. 2. 1935.)³⁹ simbolično je označio svoj pjesnički iskorak, bunt. Motive krletke, kaveza, lutke, arene, cirkusa, toreadora s mnoštvom neobičnih konstrukcija, genitivnih metafora (pesnice poruge, urlici arene, prljavština pogleda, kloake ulice...) ⁴⁰ ponovno ćemo susresti i u zajedničkoj zbirki *Gljive i sunca* (s Milanom Taritašem, 1960.). U knjizi su tri Biškupova ciklusa: *Vihori i bujice*, *Idila* i *Okovana mladost*. Kaštelan je izvorište ove poezije ilustrirao riječima: „riječ želi biti teška od života, u unutarnjem dodiru s korijenima i sokovima zemlje.“⁴¹ Prvi ciklus pobune protiv svijeta i očaja mladog čovjeka nemoćnim pred njim može nam približiti pjesma *Ugao života*:

„Privezali su me za krevet života
lancima nemoći,
da vonjam prezirom,
da sa gnijem očajem
i istrunem od nadanja.“⁴²

Idila, drugi ciklus pjesama, posvećen je prirodi, Bilogori, s kojom se lirski subjekt stapa i u koju uranja poput Pupačića, jer u njemu šapću oranice, svjetluca oštrica pluga (*Možda*). Uzaludna je žalost za selom onoga koji se otisnuo u grad željan znanja i novih obzora. Naslovna pjesma *Idila* svakako je najuspjelija slika:

³⁹ Josip Biškup, doktor novinarstva, redoviti sveučilišni profesor sociologije, znanstveni savjetnik, leksikograf i književnik. Gimnaziju u Bjelovaru polazio je u razdoblju 1946. – 1954., studirao je filozofiju te jugoslavenske književnosti i hrvatski jezik na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, doktorirao 1976. disertacijom o sredstvima informiranja u samoupravnom društvu. Kao profesor predavao je u mnogim školama: Gimnaziji u Bjelovaru, Gimnaziji u Pakracu, Gimnaziji u Đurđevcu, Učiteljskoj školi, a poslije Pedagoškoj akademiji u Pakracu, Pedagoškoj akademiji u Osijeku. Radio je na Radio Zagrebu, a punih dvadeset godina (1978. – 1998.) predavao je sociologiju na Šumarskom fakultetu u Zagrebu, a na Fakultetu političkih nauka radijsko novinarstvo.

Autor je nekoliko zbirki pjesama (*Polomljeni kavez*, 1957., *Knjiga sedmorice*, 1957., *Gljive i sunca* (s M. Taritašem), 1960., *Epigrami*, 1961., *Naopako*, 1975. i *Odjeci*, 1979.), drama i komedija (*Inspekcija*, 1963., *Žene su anđeli...*, 1973., *Dušobrižnici*, 1974., *Glas savjesti*, 1974., *Konflikti*, 1975.) te romana *Zagrebačka veza* 71, 1995. Isto tako napisao je i *Šumarsku sociologiju*, *Osnove javnog komuniciranja...*, uredio je *Hrvatski šumarski životopisni leksikon* (1996. – 2003.). Više u: Gordana Ružić. *Obračun s vremenom: Josip Biškup „Novele i novelete“*, Tutiz leksika, Zagreb, 2005. *Rusan*, 1-2(2007), str. 125-128.

⁴⁰ Josip Biškup. *Polomljeni kavez*. Bjelovar, 1957.

⁴¹ Jure Kaštelan. Mjesto pogovora. U: Josip Biškup, Milan Taritaš. *Gljive i sunca*. Zagreb, 1960., str. 95.

⁴² Josip Biškup, Milan Taritaš. *Gljive i sunca*. Bjelovar, 1960., str. 19.

„Seljak je natovario kukuruz u kola.
Ukrao je mjesecinu.
Skinuo je sunce i njegov žuti smijeh
... i zvijezde.
Kiša!
To nebo plače za suncem.“⁴³

Posljednji ciklus ljubavnih mladalačkih pjesama (*Okovana mladost*), motivi iščekivanja drage koja ipak neće doći, pa gitaru grli misleći na nju, sati samoće i nemira... pripadaju onoj vrsti poezije koja svu svoju vrijednost skriva u fragmentima, u pokojoj uspjelijoj slici.

Tijekom šezdesetih godina Biškup se okreće više epigramu, ironijskom odmaku, dramskim tekstovima te stručnom i znanstvenom radu.

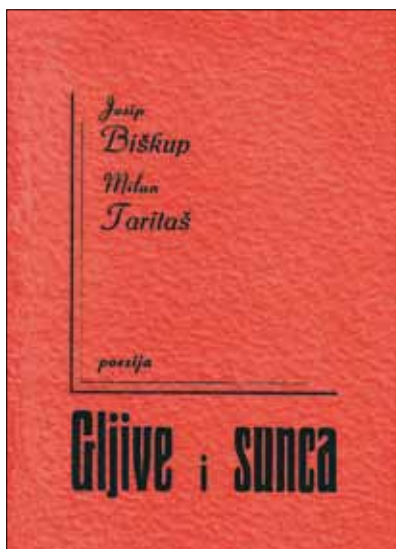
3.2. U dijelu zajedničke zbirke *Gljive i sunca*, prve Milana Taritaša (r. 4. 12. 1932. u Ždralovima kraj Bjelovara – u. 7. 9. 1996. u Zagrebu)⁴⁴ u ciklusu *Klovnovi i ljudi*, slično Biškupu, donosi motive pobune protiv svijeta, čežnje za dragom, roditeljskim domom, majkom, vješto uspoređuje i suprotstavlja selo gradu... Ironijski odmak od stvarnosti ova dva autora pokazat će i u sljedećoj zajedničkoj knjizi *Epigrami* (1964.). Unatoč sličnim polazištima, životu i iskustvu, Taritaš je otišao i korak dalje, anticipi-

⁴³ Isto, str. 31.

⁴⁴ Milan Taritaš osnovnu je školu završio u Ždralovima, a gimnaziju 1952. u Bjelovaru, nakon čega upisuje studij hrvatskog jezika i književnosti te francuskog jezika. Poslije je kao profesor hrvatskog jezika predavao u Osnovnoj školi *Veliki Grđevac* (1960. – 1969.). Istodobno je bio i predavač na PA u Pakracu. U Bjelovar je došao 1970., uskoro je postao direktor Narodnog sveučilišta. Ranih šezdesetih već je jedan od najvažnijih sudionika bjelovarskog kulturnog kruga (Bažant, Sabol, Biškup, E. Špoljar, M. Sabolović...). Kao vjerni suradnik MH i gorljivi pristaša Hrvatskog proljeća prisiljen je iz Bjelovara otići ujesen 1971. Kratko vrijeme predaje u Centru za izvanškolski odgoj, a od 1973. pa do smrti 7. rujna 1996. radi u Muzeju za umjetnost i obrt, isprva kao knjižničar, a potom kao muzejski pedagog.

Taritaš je „bio učitelj, muzejski pedagog, pjesnik i pripovjedač za djecu i odrasle, pisac stručnih rasprava i članaka iz jezikoslovlja i književne teorije, metodike, urednik...“ (I. Pejić, str. 71). Uz bogatu suradnju s *Bjelovarskim listom*, objavljivao je i u drugim dječjim i stručnim pedagoškim časopisima. Ovdje ćemo navesti samo značajnija Taritaševa djela, zbirke pjesama za odrasle (*Gljive i sunca*, 1960., *Epigrami*, 1964., *Ljudski smijeh*, 1965.), zbirke poezije za djecu (*Pauk i frulica*, 1972., *Medaljoni*, 1976., *Dvanaest*, 1977.), priče za djecu (*Velika trka*, 1966., *Smjelica i druge priče*, 1982., *Gdje izvire potok*, 1995.). Objelodanio je i dvije knjige iz književne teorije: *Osnovna sredstva pjesničkog umijeća*, 1971. i *Rječnik književne interpretacije*, 1975., 1976., 1993.

O Taritašu i njegovu stvaralaštvu više u: Ilija Pejić. Dobra riječ temeljna je vrijednost jezika: Milan Taritaš. U: I. Pejić. *Neodoljiva moć riječi: studije i osvrti*. Bjelovar: Linija i HPKZ, Ogranak, 2002., str. 71-107.

Slika 4: Josip Biškup, Milan Taritaš.
Gljive i sunca. Bjelovar, 1960.

Dva su međusobno oprečna tona u Taritaševu dijelu zbirke. Prvi svoju snagu crpi iz prirode: slike uzorana polja, vrbici, dozrela žita... Boje su jarke, dojmovi živi, sve vrije od života i životne energije. Ljubav je središnja sastavnica vitalističke himne zemnim radostima, nerijetko erotizirana i umnogome slična onoj iz *Pjesme nad pjesmama* kao u pjesmi *Pjeva kiša ispod trsova*:

„Poljubila si me kad sam sijao pšenicu,
a nemir je proključao na mojim usnama.“⁴⁵

Drugi ton sasvim je oprečan i nudi nam tamnu stranu života. Prelaskom u grad zanijemjela je radost jer grad je metafora sumornih, sivih misli, strahova i strepnji, stalnih opasnosti od globalnog uništenja (*Žito klasa*):

„Klasa atomsko žito.
Klasa.
.....
I svijet će postati smrdljiva masa
- jedna jedina
za uvijek smirena rasa.“⁴⁶

⁴⁵ J. Biškup, M. Taritaš. *Gljive i sunca*, str. 57.

⁴⁶ Isto, str. 81.

Izgubljena je čovjekova duša, svijetom luta bez sjećanja, čuđenja, radosti, svjetlost i toplina jutarnjih zraka sunca do njega ne dopiru (*Balada o očima*).

Uz epigrame i knjigu stihova *Ljudski smijeh* (1965.) tijekom šezdesetih Taritaš će se uglavnom posvetiti prozi te jezičnim i kulturnim (uglavnom kazališnim) temama.

3.3. Vladimir Bažant (r. 28. 3. 1935. u Bjelovaru – u. 22. 4. 1999. u Bjelovaru)⁴⁷ knjigom stihova *Tragovi proljeća* (1956.) stupa na književni scenu Bjelovara. Osvajanjem Poletove nagrade 1956. za pjesmu *Ti, koji zaboravljaš, sjeti se* privukao je pažnju šire društvene javnosti. Neke od posebnosti njegova pjevanja otkrivaju nam se iz ovih stihova: silna nabranjanja iz kojih proizlazi povišen ton, gradacija doživljaja, impresivne slike čovjeka, tragača za istinom, smislom postojanja, spoznajom i samospoznajom, rušitelja i graditelja istodobno. Taj čovjek zaboravio je na potok i staze pokraj njega, potočnice i lopoč, prvi dan u školi, plavu zavodljivu haljinu, duboke smeđe oči:

„Ti, koji zaboravljaš, sjeti se
barem jedne boje
barem jednog dodira,
barem jednog mirisa,
barem jedne riječi,
barem jednog trena, koji je bio – sreća,
i bit ćeš na trenutak dijete,
kojem su kupili igračku!“⁴⁸

Uspjelije pjesme (*Tragovi proljeća, Leptir, Nocturno*) govore nam da je Bažant pjesnik koji neprestano varira motive sela, zemlje, usnulih sjećanja, mladosti,

⁴⁷ Vladimir Bažant, pravnik i književnik. Osnovnu školu polazio je u Daruvaru i Novim Plavnicama, a bjelovarsku Gimnaziju završio je 1955. Nakon završenog studija prava zapošljava se u Općinskoj upravi u Bjelovaru. Osnivač je Ogranka MH u Bjelovaru 1970. i obnovitelj njegova rada 1990. Autor je četiriju zbirki pjesama: *Tragovi proljeća*, 1956., *Večernji šetač*, 1957., *Stakleni vrt*, 1968. i *Smisao bitke*, 1969. Zbirka izabranih pjesama *Vrijeme pred oluju* objavljena je 1996. U cjelokupnom pjesničkom opusu izdižu se dva ciklusa, prema mišljenju mnogih kritičara, najuspjelija: *Stara kuća* (1978. – 1979.) i *Hrvatski križni put* (1990. – 1991.).

Bažant je još objavio pripovijest *Bijela ruža* (*Revija*, Osijek, IX, 3(1969.), 32-44), dijelove romana *Limeni konjanici* (*Revija*, Osijek, X, 4(1970), 47-62), putopisnu kroniku *Istočno od Ilove* (*Revija*, Osijek, X, 5(1970), 3-19; X, 6(1970), 27-34; XI, 1(1971), 44-58; XI, 2(1971), 114-128; XI, 3(1971), 24-41.). Dio književne ostavštine još uvijek je u rukopisu, radiodrame: *Brod plovi između kruga i elipse*, *Strah u kalendaru* i *Broj 367* (izvedena na radiju 1962.) te neke pripovijesti.

Surađivao je u brojnim novinama i časopisima pjesmama, esejima, putopisima, dramama, pripovijestima, crticama (*Nemiri*, *Bjelovarski list*, *Telegram*, *Marulić*, *Svačić*, *Hrvatski tjednik*, *Republika*, *Revija* (Osijek), *Rusan*, *Ognjište*, *Hrvatski kajkavski koledar*...).

⁴⁸ Vladimir Bažant. *Tragovi proljeća*. Bjelovar, 1956., str. 27.

običaja, livada..., pa se u brzom ritmu (kratki stihovi) stalno izmjenjuju i prepliću slike punoće života, opijenosti i plodnosti.

Bujica boja i zvukova, impresija uskoro se smiruje. U pjesmi *Večernji šetač*⁴⁹ predstavljen je čovjek koji je upravo krenuo u šetnju. Pale se prve lampe, javlja se misao na djeda, plug što će do proljeća mirovati, a planirana simbolična plovidba rijekom ostat će trajnim i često ponavljanim motivom ove poezije. Još uvijek se priviđaju, istina mutno, livada, potok, kosci kako se približavaju ujednačenim zamasima kosa, ispod

Slika 5: Vladimir Bažant. *Večernji šetač*. Zagreb, 1957.

kjih padaju vlati trave, žita, štoviše čuje se i šum otkosa, ali to su pričini (*Fatamorgana*)⁵⁰. „To je taj ‘večernji šetač’, koji se ne želi vratiti u selo, koji se želi sav razdati svijetu, to je taj ‘sretan čovjek’, u kojem se naselio cinizam, ali i ljubav.“⁵¹ Grad s mostom, zidinama, kulom, vodama, crnim svodovima, metafora je prostora slobode, odnosno neslobode, strepnje i nelagode (*Grad i ja*)⁵². Umjesto impresija i jasnih akvarelnih slika pred nama su stihovi nalik uljnim gustim namazima na kojima „zemlja bubri, buja i živi“, ali manje bučnim životom. Slika implicira misao, poredba brzo prerasta u metaforu, radost uzmiče pred nekim čudnim i neobjašnjivim slutnjama.

4. Stvaralaštvo za djecu

4.0. Težak život djece, neimaština, podjela na bogate i siromašne, odnosno djecu sa sela i djecu iz grada, dakle socijalni motivi između dva svjetska rata, za vrijeme rata i poslijeratne obnove bit će česti i na stranicama za najmlađe čitatelja (M. Lovrak, E. i B. Špoljar). Neki od pisaca znali su se odmaknuti od svakodnevnog sivila slikajući nam bajkoviti svijet djetinjstva (Z. Jušić-Seunik) i avanture nestašnih dječaka (Z. Perlić) i dječaka gledajući svijet s vedrije strane (S. Kolar).

⁴⁹ Vladimir Bažant. *Večernji šetač*. Zagreb, 1957.

⁵⁰ V. Bažant. Isto, str. 19-20.

⁵¹ Tomislav Sabljak.[Pogovor]. U: Vladimir Bažant. *Večernji šetač*. Zagreb, 1957., str. 28.

⁵² V. Bažant. *Večernji šetač*, str. 18.

Sve do 1959. i pojave kratkih priča *Dobra oluja*⁵³ Mato Lovrak (r. 8. 3. 1899. u Velikom Grđevcu – u. 14. 3. 1974. u Zagrebu)⁵⁴ ustrajno će pisati i objavljivati priče o teškom životu učitelja Matica koji dijeli sudbinu svojih učenika za vrijeme rata i ustaške vlasti učeći ih u raznoraznim gradskim podrumima i skloništima umjesto u svijetlim i prostranim učionicama sve dok se u njemu ne skupi dovoljno hrabrosti da se svemu usprotivi, digne glas odbijajući promaknuće u ravnajućeg učitelja zbog bolesti (*Dijamant u trbuhu*, 1951.)⁵⁵. Lovrakove priče nastale pedesetih godina, kao već spomenuta te *Tri dana života* (1957.)⁵⁶ i još neke, uz mnoštvo autobiografskih elemenata, uglavnom su namijenjene odraslima. Ipak u knjizi *Tri dana života* susrećemo mnoštvo elemenata koji pripadaju više dječjem svijetu negoli odraslima: znatiželja da se vidi i upozna ljepši i bolji svijet u kojemu žive: veliko kazalište (HNK), Maksimir, Zoološki vrt... Glavni je lik dječak Ivica, dobar, poslušan i siromašan, ali na stranicama ove kronike susrećemo i druge tipove manje dobre djece, otpadnike i skitnice, Pavla i njegovu družinu. Trodnevni izlet na planinu sve ih okuplja, pripremaju se i raduju, pa kad se na izletu i nađu svi skupa, bez razlika i podjela, može se reći da su to njihova istinska tri dana života „u arkadijskom miru i idili, kao da čitamo hrvatsku Heidi.“⁵⁷

Jednoličan ritam pripovijedanja, brojna ponavljanja, život bez nekih spektakularnih događaja, potom pedagoška poučavanja nisu u čitatelja izazivala oduševljenje na kakvo smo navikli čitajući Lovrakove najuspjelije prijeratne pripovijesti: *Slatki potok*, *Družba Pere Kvržice*, *Vlak u snijegu*, *Njegova malenkost Francek*, *Drugi*, *Hrabri*, *Doka Bedaković*, *Anka Brazilijanka*. *Dobrom olujom* Lovrak se vratio dječjem svijetu u

⁵³ Mato Lovrak. *Dobra oluja*. Zagreb: Alfa, 1994.

⁵⁴ Mato Lovrak, učitelj i književnik. Kraljevsku realnu gimnaziju u Bjelovaru polazio je od 1910. do 1914., Učiteljsku školu završio je u Zagrebu. Službovao je kao učitelj u Kutini 1919. – 1920., Ilovskom Klokočevcu 1920. – 1922., Velikom Grđevcu 1922. – 1926., Velikim Zdencima 1926. – 1934. i Zagrebu od 1934. do umirovljenja. Lovrak, klasik dječje književnosti, uz Ivanu Brlić-Mažuranić i V. Nazora, najčitaniji je i najprevođeniji hrvatski pisac za djecu. Najuspjelija su njegova djela: *Slatki potok* (1930.), *Djeca Velikog sela* (1930., 1933. prozvan *Vlak u snijegu*), *Družba Pere Kvržice* (1933.), *Divlji dječak* (1934.), *Njegova malenkost Francek*, *Drugi*, *Hrabri* (1938.), *Anka Brazilijanka* (1939.), *Micek*, *Mucek i Dedek* (1939.), *Dijamant u trbuhu* (1951.), *Tri dana života* (1957.), *Dobra oluja i druge priče* (1959.), *Slamnat krovovi* (1963.), *Gimnazijalac* (1969.), *Preparandist* (1972.). Sabrana Lovrakova djela objavljena su 1964.

O Lovrakovu životu i djelu više u: *Mato Lovrak u hrvatskoj školi: književnoteorijski i didaktičko-metodički obzori: zbornik*. Uredio Vladimir Strugar. Bjelovar: HPKZ, Ogranak: Čvor, 2000. Vidjeti i: Stjepan Hranjec. *Hrvatski dječji roman*. Zagreb: Znanje, 1998., str. 37-49, kao i: Stjepan Hranjec. *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Školska knjiga, 2006., str. 72-79.

⁵⁵ Mato Lovrak. *Dijamant u trbuhu*. Zagreb: Zora, 1951.

⁵⁶ Mato Lovrak. *Tri dana života*. Zagreb: Zora, 1957.

⁵⁷ Stjepan Hranjec. *Hrvatski dječji roman*, str. 44.

seoskom okruženju, malim junacima kao što je Ivek, čiju je kuću i vrt zahvatila oluja. Jedvice su preživjeli. Voda im je odnijela vrt i sav urod. Majka je neutješna i plače. A kad se vrati s posla, što zatječe!? Mnoštvo povrća i voća što su donijeli susjedi. „Bila je to dobra oluja“ – veli mali Ivek. Uz ovu u knjizi je i antologijska priča *Dva kaputa* u kojoj autor prikazuje sukob dvojice dječaka zbog vješalice za kapute. Na kraju škole, što vide? Rukavi kaputa su se isprepleli, Zdravko i Drago uviđaju da i oni lako mogu postati prijatelji. Dobrota, strpljivost, prijateljstvo pobjeđuju sve nedaće. „Nepresušni optimizam“, ... „vjera u nadmoć dobra nad zlim“, ... „etički naboje“, ... „isticanje dobrote i plemenitosti kao vrhunskih ljudskih vrlina“⁵⁸ bile bi glavne silnice cjelokupnog Lovrakova književnog stvaralaštva i poslanja.

Eduard i Branko Špoljar ovećom pripovijetkom za djecu *Ciko* (1954.)⁵⁹ problematiziraju klasni sukob prateći istodobno sudbine dvojice dječaka sa sela koji odlaze na školovanje u grad, siromašnog Tomice i bogatog Cike. Iako je ova priča i socijalna i poučna, k tome još i s elementima krimi priče, autori nikada ne gube iz vida da je to i priča o dvojici dječaka koji se igraju, uče, sanjaju o pustolovinama... I snovi imaju svoje granice. Cikova su očekivanja od grada prevelika, dječji naivna i nestvarna. Loše društvo i propali učenici udaljiti će ga od prvotnog cilja, završetka škole. Tomica je krenuo manje zanimljivom, ali sigurnom stazom, posvetio se pravim prijateljima, učenju i radu.

Motive siromaštva i teškog života učenika susrest ćemo i u sljedećoj knjizi pripovijedaka braće Špoljar *Dječak Vilim i pas Vjerni* (1955.)⁶⁰, no te priče znatno su manje uspjele od naslovne. Čim su se autori malo odmaknuli od socijalnih tema, a više posvetili dječjem svijetu, prijateljstvu dječaka Vilima i psa Vjernog, pred njima su se pojavili puno širi prostori koji omogućuju sagledavanje obzora umjetničke univerzalnosti. Mali čitatelj stalno je u iščekivanju i neizvjesnosti hoće li se Vilim ponovno susresti sa svojim ljubimcem. Poslije majčine smrti smješten je u gradsko sirotište, doveo je i psa sa sobom, no za njega tamo nema mjesta. Pratimo dvije istodobne radnje: o dječaku i o psu. U zavod stiže cirkus, djeca ga s nestrpljenjem čekaju jer su čula puno o majstorijama nekog psa...

Misao da je „Špoljarov diskurz na sintaktičkom planu lijep... obrazac pažljivog rasporeda i komponiranja rečenice...“⁶¹ može nam potvrditi i ovaj ulomak sastavljen od niza kratkih rečenica u kojima svaka riječ ima točno svoje mjesto:

⁵⁸ Ivo Zalar. Priče Mate Lovraka. [Pogovor]. U: M. Lovrak. *Dobra oluja*. Zagreb: Alfa, 1994., str. 128.

⁵⁹ Eduard i Branko Špoljar. *Ciko*. Bjelovar, 1954.

⁶⁰ E. i B. Špoljar. *Dječak Vilim i pas Vjerni*. Zagreb: IBI, 1955. Knjiga se sastoji od tri priče: *Dječak Vilim i pas Vjerni*, *Pripovijest o velikom putovanju* i *Tajna Krste Petreka*.

⁶¹ Ivan Pinter. Jednostavnost i sklad Špoljarovih kratkih proza. [Pogovor]. U: Eduard Špoljar. *Groteske, priče, humoreske*. Bjelovar: MH, Ogranak, 1995., str. 137.

„Velika tuga. Već je prošlo tjedan dana, otkako Vilim nije vidio Vjernog. Već je prošlo tjedan dana, otkako je Vilim u zavodu. Okružen je mnoštvom dječaka.

Slika 6: Eduard i Branko Špoljar. *Dječak Vilim i pas Vjerni*. Zagreb, 1955.

Svi su oni dragi, dobri, veseli. Ali u Vilimovoj duši je oblačno. Svaki čas samoće provodi sa suzama u očima. Svaka je njegova misao uz Vjernog. Što li on sada radi? Tko se za njega brine? S kim spava? S koga skida ujutro pokrivač?...“⁶²

Pripovijedanje braće Špoljar jednostavno je i pravolinijsko, misao kristalno jasna, izbjegavaju pridjeve, gomilanja riječi, složene zavisne rečenice. U izrazu su dorečeni, odmjerni. Kad ponavljaju neke riječi (prilog *već*, zamjenicu *svaki/svaka*) ili kratke upitne rečenice, stilski to opravdavaju namjerom postizanja stupnjevanja zabrinutosti, nemira, tuge i napetosti, dakle duševnog stanja glavnog lika kojemu je život bez vjernog prijatelja nezamisliv.

4.2. Sličan je Vilimu i dječak Mišo, samo on je sretnije dijete jer ima svoju obitelj, dvorište, kuću, prijatelje: Blebetala, velikog crnog purana, Kukurikala, borbenog pijetla, Siktala, opasnog gusaka... Roditelji su otišli na sajam u grad, ostao je sam, izvrsna prigoda da istraži očevu radionicu i da ostvari svoj naum. Vidio je kako otac potkiva konje, pa se sjetio da bi i on mogao potkovati Blebetala. Na sreću, životinje bježe prema potoku, on juri za njima. Tu će naći mnoštvo novih izazova, susrest će žabu, raka, ptice, leptire... Od umora zaspi i u snu se nađe pred porotom životinjskog suda zbog nedjela.... Zlata Perlić (r. 1909. u Bjelovaru – u. 1983. u Bjelovaru)⁶³ u

⁶² Eduard i Branko Špoljar. *Dječak Vilim i pas Vjerni*, str. 7.

⁶³ Zlata Perlić završila je Učiteljsku školu u Zagrebu 1928. a potom kao učiteljica predavala u Daruvarskom Brestovcu (1929. – 1937.), Šandrovcu (1937. – 1939.), Velikom Trojstvu (1939. – 1943.), Mihovljanu (1943.), Brdovcu (1943. – 1945.) i Bjelovaru (1945. – 1947.). U Zagreb odlazi 1947. i u Gradskoj knjižnici radi do umirovljenja 1960.

priповijesti *Veliki doživljaj* (1956.)⁶⁴, kao što vidimo, priklonila se djeci bliskom svijetu igre, lutanja, istraživanja... bez teških i sivih slika svakodnevlja.

4.3. *Kristalne svjećice* (1957.)⁶⁵, zbirka kratkih priča Zdenke Jušić-Seunik koliko nas po likovima i zapletima podsjeća na bajke Ivane Brlić-Mazuranić, toliko nas ugođajem dobrote i čarobnosti odvlači u čarobni dječji svijet sličan svijetu što ga je izgrađivao Josip Cvrtila. Naslovna je priča o malim kapljicama koje se pretvaraju u pahuljice, kristalne svjećice kojima se dive djeca, ali i odrasli. Obučene u prekrasne bijele haljinice svojom vedrinom i smijehom otjerale su mrzovolju s lica mnogih ljudi, a majka je sjela uz peć i započela novu priču svojoj sretnoj djeci.

„Kapljice nad prozorom trgnuše se. Ledenjak je opet huknuo punim dahom. Potrese ih drhtaj, od kojega se staše skrućivati u krasne kristale, što se spustiše nad prozorom. Njihovi se vrhovi, posuti plavim iskrama mjesečeva svjetla, zapališe odsjevom zapaljenih svjetlušaca u svome domu.

Zakliktala djeca, kad ih opaziše.

Zadivili se i stariji.“⁶⁶

Put do sreće obično je nepoznat, ali čim se učini neko dobro djelo, sam se otkriva. Stara pećica leži na tavanu zaboravljena, žali se drugim odbačenim stvarima (stolici, ogledalu...) i ne sluteći da će joj uskoro staro srce zaigrati i da će u njoj vatra zapucketati grijući mala ozebla dječja srca jer gospodar je potrošio svoje bogatstvo, ponovno mu je dobra stara peć (*Stara pećica*). Bajkovita je i priča o Vjerni, koja je na put pošla „majčinu radost i pjesmu potražiti“, pa je u šumi zalutala. Veliko srce obuklo ju je, nahranilo i poslalo ptičicu da je kući dovede. Majka je od sreće pjevala, zapravo ptičica je pjevala u majčinu srcu (*Veliko srce*).

Svijet malih stvari, titraje koje ni najprecizniji instrumenti ne mogu zabilježiti, slika autorica u ovoj knjizi, jer ona čuje povjetarac, lepet krila leptira uz potok, ptice u letu, vjetrić u krošnjama (*Lahorko*) i u svemu zna pronaći dublji smisao. Njezin svijet koliko je bajkovit, tajnovit, živopisan i slikovit, toliko je i poučan.⁶⁷

Objavljivala je priče i članke o životu sela, a posebice žena na selu. Najveće literarne domete postigla je u pripovijestima za djecu: *Unuk Mije Crnića*, 1941. i *Veliki doživljaj*, 1956. Tijekom šezdesetih godina objavila je u *Bjelovarskom listu* desetak kraćih priča za djecu. S M. Oreškovićem 1952. izdala je knjigu *Biblioteke i njihovo uređenje*.

⁶⁴ Zalata Perlić. *Veliki doživljaj*. Zagreb: Mladost, 1956.

⁶⁵ Zdenka Jušić-Seunik. *Kristalne svjećice*. Zagreb: IBI, 1957.

⁶⁶ Z. Jušić-Seunik. Isto, str. 10.

⁶⁷ Bajkovit svijet oslikan je i u knjizi stihova za najmlađe *Zlatni kesten*. Zagreb: Lykos, 1960.

4.4. Slično Lovraku u najboljim romanima (*Družba Pere Kvržice, Vlak u snijegu*) i Slavko Kolar donoseći podvige i nestašluke dječaka karakterizira ih u svojim pripovijestima: *Na leđima delfina* (1953.), *Petrica Kerempuh* (1958.) i *Nogometna utakmica* (1961).⁶⁸ a da pri tome nije zaokupljen socijalnom problematikom, a ni bajkovitim svijetom. Pred nama je dječak Macan Buzdovan zvani Vjetropir sa svim svojim planovima o sjajnim avanturama i podvizima. A što pri tome i sam nerijetko strada, više-manje nije važno. Autor na sve gleda s blagim podsmijehom, odmakom koji ne osuđuje i ne docira.

Put u Zagreb i kratak Macanov boravak kod ujaka Jose ne može proći bez nevolja jer izazova je napretek, a nevolje se pojavljuju niotkud. Samo što je sjeo na motor, već ga je i upalio i krenuo na putovanje. Macan nikada nije vozio motor i ne zna ga zaustaviti (*Jurnjava na motoru*). Pouka ujaka Jose „... ne petljaj se nikada u posao koji ne znaš i ne razumiješ“⁶⁹ bila bi dobra kad bi on savjete slušao. Znatiželja je velika, planovi veliki jer sve želi vidjeti, svakamo stići. Još nikada nije bio na moru i ta će mu se želja uskoro ispuniti na zaprepaštenje i zavist sestara Zore i Mire. Bit će kod šjora Ive i šjore Lucije. Sretan je i svoju sreću svima pripočava, pijetlu Nebojši, mačku Micku, kruški, prijateljima Ici i Peri. Kupanje s novim prijateljima, igranja..., ali Macan ima još jedan plan. Kako sve zadiviti? Kako izvesti podvig da ga svi pamte? A plan je jahati na leđima dupina. Oduševljen je dupinima, svira im. Macana privlači i jarac. Dok kože redovito izlaze na pašu, jarac je stalno zatvoren. Uskoro će biti prilike da ga oslobodi čim šjora Lucija ode u grad. Štoviše, on će ga i zajahati. Tu iskrsavaju nove opasnosti jer jarac ga odnosi na liticu. U bunilu Macan konačno jaše na dupinu, sretan je a šjor Ive ga tješi s razumijevanjem: „...ljudi su ostvarili mnoge lude snove, pa će možda i naš Macan jednom zbilja juriti i na javi na leđima delfina.“⁷⁰

Macan je odrastao i velik je igrač nogometa; u susjednom selu osnovao je klub. Dolaze gosti iz grada. Još jedna od šaljivih priča, tipičnih za Kolarov humor, jer utakmicu ulaskom u igralište prekidaju krave umjesto suca (*Nogometna utakmica*).⁷¹

⁶⁸ *Nogometna utakmica* prvi je put objavljena 1938. g. u zbirci *Perom i drljačom*. Navedenim pripovijestima (*Na leđima delfina, Jurnjava na motoru, Petrica Kerempuh*) svakako treba pridodati još neke priče za djecu: *U vučjoj jami, Škakljivi konjić, Neobičan zec, Strpljivi Fabijan, Macan i Nebojša, Hrabri dječak...*

Više u: Slavko Kolar. *Autobiografski fragmenti: Interjúi, Izjave, Polemike, Članci i kritike, Pripovijetke za djecu, Agronomski radovi*. Zagreb: Matica hrvatska, 1971. *Sabrana djela*, knjiga 5., str. 303-502.

⁶⁹ S. Kolar. *Jurnjava na motoru*. U: Slavko Kolar. *Autobiografski fragmenti...* Zagreb, 1971. *Sabrana djela*, knjiga 5., str. 407.

⁷⁰ S. Kolar. *Na leđima delfina*. U: S. Kolar. *Autobiografski fragmenti...* Zagreb, 1971. *Sabrana djela*, knjiga 5., str. 433.

⁷¹ S. Kolar. *Nogometna utakmica*. U: S. Kolar. *Autobiografski fragmenti...* Zagreb, 1971. *Sabrana djela*, knjiga 5., str. 435-441.

Macan je slika i prilika Petrice Kerempuha⁷², spretnjakovića koji je vragu ispio iz torbe uvijek spreman na pohvale, podvige, ali i na prevare, magarčenja naivnih. Od prvih koraka nasmijava nas Petrica, sin postolara Miška Duha. Iz škole mora bježati jer je učitelju Tomašu Trumbetašu odrezao brk, babi prodao obojenog vrapca umjesto kanarinca, konje susjeda Martina vratio kući s puta na sajam u Zagreb... Nasamario je plemića, oslobodio zarobljenike, prevario lakovjerne građane koji su od njega očekivali akrobacije na užetu... Na kraju Petrica će zavarati i smrt i svoje nasljednike, gostioničara, fratra i gradonačelnika ostavljajući im u oporuci sve svoje imanje, teški kovčeg, navodno pun srebra i zlata.

Literatura

- Bažnat, Vladimir. *Tragovi proljeća*. Bjelovar, 1956.
- Bažant, Vladimir. *Večernji šetač*. Zagreb, 1957.
- Biškup, Josip. Treba li Bjelovaru časopis? *Bjelovarski list*, 1. 2. 1955., str. 5.
- Biškup, Josip. *Polomljeni kavez*. Bjelovar, 1957.
- Biškup, Josip; Taritaš, Milan. *Gljive i sunca*. Zagreb, 1960.
- Biškup, Josip. O časopisu „Nemiri“. *Rusan*, 1-2(2006), str. 119-122.
- Donat, Branimir; Krsto Špoljar. [Predgovor]. U: Krsto Špoljar. *Izabrana djela*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1983. PSHK, knjiga 168., str. 7-32.
- Dončević, Ivan. *Bezimeni: Novele iz oslobodilačkog rata*. Zagreb: Naklada Vjesnika, 1945.
- Dončević, Ivan. *Mirotvorci*. Zagreb: Kultura, 1956.
- Dončević, Ivan. *Ljudi iz Šušnjare. Novele. Mirotvorci*. Priredio Živko Jeličić. Zagreb: Zora i Matica hrvatska, 1975. PSHK, knjiga 130.
- Helas, Ljerka. Kaleidoskop: iz repertoara bivšeg Narodnog kazališta u Bjelovaru. *Bjelovarski list*, 7. 7. 1960., str. 4.
- Hranjec, Stjepan. *Hrvatski dječji roman*. Zagreb: Znanje, 1998.
- Hranjec, Stjepan. *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Školska knjiga, 2006.
- Jeličić, Živko. Ivan Dončević. [Predgovor]. U: Ivan Dončević. *Ljudi iz Šušnjare. Novele. Mirotvorci*. Zagreb: Zora i Matica hrvatska, 1975. PSHK, knjiga 130., str. 7-23.
- Jušić-Seunik, Zdenka. *Kristalne svjećice*. Zagreb: IBI, 1957.
- Jušić-Seunik, Zdenka. *Mali životi: novele*. Zagreb: Matica hrvatska, 1958.
- Jušić-Seunik, Zdenka. *Zlatni kesten*. Zagreb: Lykos, 1960.

⁷² Slavko Kolar. Petrica Kerempuh. U: Slavko Kolar. *Autobiografski fragmenti...* Zagreb, 1971. *Sabrana djela*, knjiga 5., str. 441-479.

- Kaštelan, Jure. Mjesto pogovora. U: Josip Biškup; Milan Taritaš. *Gljive i sunca*. Zagreb, 1960., str. 95.
- Kolar, Slavko. *Pripovijesti. Autobiografija*. Priredio Miroslav Šicel. Zagreb: Zora i Matica hrvatska, 1964. PSHK, knjiga 90.
- Kolar, Slavko. Glavno da je kapa na glavi. U: Slavko Kolar. *Divan užas i druge pripovijetke iz građanskog života*. Zagreb: Matica hrvatska, 1971. *Sabrana djela*, knjiga 3., str. 389-423.
- Kolar, Slavko. Jurnjava na motoru. U: Slavko Kolar. *Autobiografski fragmenti: Interjui, Izjave, Polemike, Članci i kritike, Pripovijetke za djecu, Agronomski radovi*. Zagreb: Matica hrvatska, 1971. *Sabrana djela*, knjiga 5., str. 387-409.
- Kolar, Slavko. Na leđima delfina. U: Slavko Kolar. *Autobiografski fragmenti: Interjui, Izjave, Polemike, Članci i kritike, Pripovijetke za djecu, Agronomski radovi*. Zagreb: Matica hrvatska, 1971. *Sabrana djela*, knjiga 5., str. 409-435.
- Kolar, Slavko. Natrag u naftalin. U: Slavko Kolar. *Divan užas i druge pripovijetke iz građanskog života*. Zagreb: Matica hrvatska, 1971. *Sabrana djela*, knjiga 3., str. 103-167.
- Kolar, Slavko. Nogometna utakmica. U: Slavko Kolar. *Autobiografski fragmenti: Interjui, Izjave, Polemike, Članci i kritike, Pripovijetke za djecu, Agronomski radovi*. Zagreb: Matica hrvatska, 1971. *Sabrana djela*, knjiga 5., str. 435-441.
- Kolar, Slavko. Petrica Kerempuh. U: Slavko Kolar. *Autobiografski fragmenti: Interjui, Izjave, Polemike, Članci i kritike, Pripovijetke za djecu, Agronomski radovi*. Zagreb: Matica hrvatska, 1971. *Sabrana djela*, knjiga 5., str. 441-479.
- Kolar, Slavko. Politička večera. U: Slavko Kolar. *Scenska djela*. Zagreb: Matica hrvatska, 1971. *Sabrana djela*, knjiga 4., str. 9-66.
- Kolar, Slavko. *Sedmorica u podrumu*. U: Slavko Kolar. *Scenska djela*. Zagreb: Matica hrvatska, 1971. *Sabrana djela*, knjiga 4., str. 67-133.
- Kudumija, Mato. *Gazda Janković: roman*. Zagreb: Seljačka sloga, 1952.
- Kudumija, Mato. *Gavran*. Koprivnica: MPM Koprivnica, 1954.
- Leksikon hrvatskih pisaca*. Autor koncepcije Krešimir Nemeč. Urednici Dunja Fališevac, Krešimir Nemeč, Darko Novaković. Zagreb: Školska knjiga, 2000.
- Lovrak, Mato. *Dijamant u trbuhu*. Zagreb: Zora, 1951.
- Lovrak, Mato. *Tri dana života*. Zagreb: Zora, 1957.
- Lovrak, Mato. *Dobra oluja*. Zagreb: Alfa, 1994.
- Mato Lovrak u hrvatskoj školi: književnoteorijski i didaktičko-metodički obzori: zbornik. Uredio Vladimir Strugar. Bjelovar: HPKZ, Ogranak: Čvor, 2000.
- Medar, Mladen. Narodno kazalište Bjelovar. U: *Repertoar hrvatskih kazališta 1840-1860-1980*. Knjiga prva. Priredio i uredio Branko Hećimović. Zagreb: Globus: JAZU, 1990., str. 684-693.

- Medar, Mladen. Eduard Špoljar – književnik i kazališni redatelj. *Rusan*, 1(1991), str. 59-64.
- Na kraju sezone: razgovor s prof. E. Špoljar, direktorom Narodnog kazališta. *Bjelovarski list*, 1.7.1955., str. 4.
- Na kraju sezone: razgovor sa članovima Narodnog kazališta. *Bjelovarski list*, 15.7.1955., str. 4.
- Nemec, Krešimir. *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000.* Zagreb: Školska knjiga, 2003.
- Pejić, Ilija. Dobra riječ temeljna je vrijednost jezika: Milan Taritaš. U: Ilija Pejić. *Neodoljiva moć riječi.* Bjelovar: Linija: HPKZ, Ogranak, 2002., str. 71-107.
- Pejić, Ilija. *Književni život Bjelovara u prvoj polovici 20. stoljeća* (rukopis)
- Perlić, Zlata. *Veliki doživljaj.* Zagreb: Mladost, 1956.
- Pinter, Ivan. Jednostavnost i sklad Špoljarovih kratkih proza. [Pogovor]. U: Eduard Špoljar. *Groteske priče humoreske.* Bjelovar: Ogranak Matice Hrvatske Bjelovar, 1995., str. 136-138.
- Planovi i realizacije. *Bjelovarski list*, 29.11.1955., str. 4.
- Povodom otvorenja kazališne sezone u Bjelovaru. *Bjelovarski list*, 22.10. 1949., str. 3.
- Ružić, Gordana. Obračun s vremenom: Josip Biškup „Novele i novelete“, Tutiz leksika, Zagreb, 2005. *Rusan*, 1-2(2007), str. 125-128.
- S pola snage. *Bjelovarski list*, 14.4.1960., str. 4.
- Sabljak, Tomislav. [Pogovor]. U: Vladimir Bažant. *Večernji šetač.* Zagreb, 1957., str. 27-28.
- Šicel, Miroslav, Slavko Kolar. [Predgovor]. U: Slavko Kolar. *Pripovijesti. Autobiografija.* Zagreb: Zora: Matica hrvatska, 1964. PSHK, knjiga 90. Str. 7-18.
- Špoljar, Edo. Deset godina kazališne tradicije. *Bjelovarski list*, 29.11.1955., str. 4.
- Špoljar, Edo. Kazališna elegija: (marginalia uz novu kazališnu sezonu). *Bjelovarski list*, 1.5.1956., str. 4.
- Špoljar, Eduard i Branko. *Čovjek iz velikog svijeta: komedija u tri čina (1951.)* [Rukopis]. Državni arhiv Bjelovar; Gradsko narodno kazalište Bjelovar, DAB 122-18.
- Špoljar, Eduard i Branko. *Ciko.* Bjelovar, 1954.
- Špoljar, Eduard i Branko. *Dječak Vilim i pas Vjerni.* Zagreb: IBI, 1955.
- Špoljar, Krsto. *Ja svakidašnji.* Zagreb, 1954.
- Špoljar, Krsto. *Porodica harlekina.* Zagreb: Lykos, 1956.
- Špoljar, Krsto. *Brod čeka do sutra.* Zagreb: Zora, 1958.
- Špoljar, Krsto. *Straćara male sreće: tročinska drama.* Zagreb: Lykos, 1960.
- Špoljar, Krsto. *Terasa anđela čuvara.* Zagreb: Matica hrvatska, 1961.
- Špoljar, Krsto. *Raj.* Zagreb, 1962.

- Špoljar, Krsto. *Izabrana djela*. Priredio Branimir Donat. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1983. PSHK, knjiga 168.
- Taritaš, Milan. „Eduardova djeca“ na sceni bjelovarskog kazališta. *Bjelovarski list*, 15.5.1956., str. 4.
- Taritaš, Milan. Do posljednjeg mjesta. *Bjelovarski list*, 18.10.1956., str. 2.
- Taritaš, Milan. „Vodimo računa o kulturnim potrebama naših ljudi“: razgovor s E. Špoljar. *Bjelovarski list*, 29.8.1957., str. 2.
- Visković, Velimir. Pripovijetke Slavka Kolar. *Republika*, 9-10(1994), str. 75-93; 11-12(1994), str. 91-105; 1-2(1995), str. 23-39.
- V.Š. [Vojo Šiljak]. Još dvije premijere. *Bjelovarski list*, 21.4.1960., str. 4.
- Zalar, Ivo. Priče Mate Lovraka. [Pogovor]. U: Mato Lovrak. *Dobra oluja*. Zagreb: Alfa, 1994., str. 128-130.

The Literary Life of Bjelovar in Mid 20th Century (1945-1960)

Summary

The entirety of cultural endeavours (fine arts, music and the scene), as the axis on which the literary life of Bjelovar and its surroundings – the so-called Bjelovar Literary Circle – had revolved in the period between the end of the Second World War and the beginning of the 1960s, is presented in the introductory part; the paper further analyses and critically evaluates a variety of works – published both in journals and in books – by the means of direct insight into the creative opus of each of the authors individually.

After the Second World War had ended, during the socialist era (self-management socialism since 1950), many writers, who had achieved their affirmation between the two world wars, continued practising their literary work in the newly-established circumstances. They mostly concentrated on social and war-related prose (M. Kudumija, S. Kolar, I. Dončević, Z. Jušić-Seunik). K. Špoljar joined them subsequently, and similarly did children's writers (M. Lovrak, S. Kolar, Z. Perlić, Z. Jušić-Seunik, E. and B. Špoljar). In the later 1950s, E. Špoljar introduced – along with the works by domestic authors – dramatic works of foreign (particularly American and English) writers into the repertory of the National Theatre. Dramatic works by S. Kolar, K. Špoljar, as well as E. and B. Špoljar were created in the said period as well. K. Špoljar, V. Bažant, J. Biškup and M. Taritaš entered the literary life with their first poetry collections then. The jazz sounds were slowly approaching Bjelovar thanks to the interpretations by B. Petrović, whilst abstract painting (E. Murtić, I. Friščić) and sculpture (V. Bakić, J. Zeman) began conquering numerous galleries, among which the gallery of the Town Museum. In the early 1960s, a new writer generation was born; their full affirmation would follow during the 1960s, accompanied by loud rock and roll and the then contemporary compositions based upon the classical music (J. Magdić). Those were poets contemplating over the absurd and the contrasts of the world (Ž. Sabol), fears, lost native place (M. Taritaš, V. Bažant), ironical detachment (J. Biškup, V. Šiljak), but also prose-writers tackling social (M. Sabolović) and contemplative (urban) topics (K. Špoljar). These writers would remain the principal holders

of the literary life until the 1990s. A new generation joined them in the 1970s and 1980s: G. Tribuson, J. Pavičić, M. Selaković, B. Zeljković, etc.

Keywords: Bjelovar Literary Circle; war - related topics and social motives; crime fiction; ironical detachment from the world; dramatic and similar texts; motives of the lost native place, of fear and absurd; children's literature.

Ilija Pejić
Narodna knjižnica *Petar Preradović* u Bjelovaru
Trg Eugena Kvaternika 11
43000 Bjelovar
ilija.pejic@knjiznica-bjelovar.hr
+385 (0)98 9617993

